

”On kaipaus tuntea omaa historiaa ja juuria, kaipaus kuulua johonkin”
Karjalaisten pakkomuutot ja ylisukupolvinen muistelukerronta

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu

4.5.2021

Pauliina Majava

Sisällys	
Johdanto	3
1. Karjalaisten pakkosiirron kokemukset	16
1.1. Evakkokokemukset	16
1.2. Asuttamisen vaikeudet, halveksuntaa ja ”ryssittelyä”	20
1.3. Sopeutumisen käytännöt ja selviytymistarina	27
2. Puhumattomuus ja juurettomuus sukupolvien taakkana	34
2.1. Suvuissa periytyvä surumielisyys ja vaikenemisen ilmapiiri	34
2.2. Juurettomuus, kodin ja kotiseudun menetys	42
Loppulause	51
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	54
Liitteet	58

Johdanto

Toisen maailmasodan jälkeisen alueluovutusten seurauksena noin 420 000 suomalaista joutui jättämään kotinsa. Suurin osa pakkomuuton kokeneista tuli Karjalasta, jotka asutettiin eri puolille Suomea. Pakkomuutto, kodin ja kotiseudun jättäminen ovat olleet vaikeita kokemuksia myös heidän jälkeläisilleen. Kertomukset evakosta ja sopeutumisesta ovat eläneet perheiden ja sukujen keskellä vuosikymmeniä. Pakkomuuttoon liittyvät tunteet, kärsimykset ja traumat ovat välittyneet myös seuraaville sukupolville, jotka pohtivat omaa elämäänsä osana oman sukunsa tarinaa. Tämä tutkimus syventyy pakkomuuton kokeneiden karjalaisten ja heidän jälkeläistensä muisteluihin, jotka on kerätty vuonna 2019, Karjalaisuus 2000-luvulla kirjoituskeruuseen.

Sota mullistaa aina ihmisten elämää, sillä se tuo muutoksia ympäristöön ja yhteisöön. Myöhemmin se voi vaikuttaa ihmisten mielenmaisemiin, käsityksiin itsestä ja toisista. Eurooppalaiset kokivat toisen maailmansodan aikana suuria menetyksiä, pelkoa ja epävarmuutta, jotka ovat vaikuttaneet vielä vuosikymmeniä myöhemminkin, sukupolvelta toiselle. Aika ajoin sota ja sen seuraukset nousevat julkiseen keskusteluun. Suomeenkin saapuu vuosittain turvapaikanhakijoita ja pakolaisia vainojen ja sotien vuoksi, joten heidän tilanteensa ymmärtäminen on tuonut esille myös Suomea kohdanneet sodat ja niiden vaikutukset ihmisiin. Varsinkin vuoden 2015 pakolaiskriisin aikana keskustelu kohdistui suomalaisiin evakoihin ja siirtoväkeen, jotka joutuivat lähtemään kotiseudultaan ja asettumaan heille tuntemattomille paikoille. Keskustelu siirtokarjalaisten ja nykyisten pakolaisten samankaltaisuuksista nosti esille myös kysymyksen siitä, olivatko siirtokarjalaiset ja evakot pakolaisia. Tämä keskustelu herätti myös sukujen muistoja ja kertomuksia pakkosiirrosta ja sopeutumisesta, mutta lisäksi pohdinnan siitä, millä tavalla he näkevät itsensä tässä kertomuksessa.

Jokaisessa perheessä ja suvussa on erilaisia kertomuksia ja muistoja, joita kerrotaan ja jaetaan eteenpäin. Muistot voivat olla niin hyviä kuin huonojakin kokemuksia, mutta oleellista on, että aina jotkin muistot ja kertomukset kerrotaan yhä uudelleen ja uudelleen. Yhteiskunnallinen tai kertojan oma elämäntilanne vaikuttaa siihen, mitä muistoja halutaan jakaa ja mitkä muistot halutaan unohtaa. Jokin asia tai tilanne voi herättää tunteita, joita on kannettu omassa perheessä tai suvussa vuosikymmeniä, joskus huomaamatta tai jopa piilossa. Tunteiden tunnistaminen on voinut olla joillekin

elämänpituinen prosessi, joillekin nopeampi oivallus. Kipeät muistot ja tunteet voivat periytyä vanhemmilta tai isovanhemmilta, joita jokainen sukupolvi käsittelee eri tavalla. Siirtokarjalaisten kokemukset pakkomuutosta ja sopeutumisesta ovat olleet niin vaikuttavia, että ne ovat tallentuneet ihmisten muistoihin sukupolvelta toiselle. Muistot ovat voineet olla niin eläviä ja voimakkaita, että ne ovat osa useiden suvun jäsenten elämää ja jopa sekoittuneet omiin muistoihin. Tässä tutkimuksessa äänensä saa kuuluviin kolme sukupolvea, jotka kertovat omaa ja sukunsa tarinaa nykypäivän näkökulmasta.

Tutkimustehtävä ja keskeiset käsitteet

Käsittelen tutkimuksessani karjalaisten ylisukupolvisia käsityksiä pakkomuutosta ja sopeutumisesta uuteen elämäntilanteeseen, sekä näille kokemuksille perheissä annettuja merkityksiä. Tuon esille heidän omat ja sukunsa kokemukset, tarinat ja muistot. Tutkimukseni aineisto perustuu Karjalaisuus 2000-luvulla-kirjoituskeruuseen, joka toteutettiin vuonna 2019. Keskityn tutkimuksessani evakkouteen ja sopeutumiseen, siihen miten evakkojen jälkipolvet nämä asiat kokevat ja merkityksellistävät.

Tutkimuksen pääkysymykset ovat:

1. Miten pakkomuutto on näkynyt karjalaisten perheiden elämässä? Miten he ovat kokeneet selviytyvänsä ja tai miten heidän sukunsa on selviytynyt tilanteesta ja miten sopeutuminen on tapahtunut?
2. Mitä ja miten pakkomuuttoon liittyviä kokemuksia ja tunteita on välittynyt sukupolvelta toiselle ja miten he ovat niitä käsitelleet? Eroavatko sukupolvien muistot ja kertomukset toisistaan, ja mitä asioita he muisteluissaan painottavat?

Tutkimuksessani tärkein käsite on pakkomuutto (engl. forced migration), joka on luonteeltaan hyvin muuttuva. Pakkomuutto voi liittyä esimerkiksi luonnonkatastrofiin tai pitkittyneisiin konflikteihin, mutta siihen liittyy aina erilaisia kokemuksia, inhimillistä hätää tai jopa uusia mahdollisuuksia. Pakkomuuttajat (engl. forced migrants) ovat ihmisiä, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa pakon edessä. Muutto on voinut tapahtua toiseen valtioon tai toiselle paikkakunnalle oman kotimaan sisällä. Kansainvälisiin pakkomuuttajiin kuuluvat muun muassa pakolaiset ja turvapaikanhakijat, sisäisiin kuuluvat muun muassa ”maan sisäiset pakolaiset” (engl. *internally displaced people*).¹

¹ Lyytinen 2016, 74. Lyytinen 2019, 17.

Tärkeitä käsitteitä työssäni ovat myös kotinsa menettäneistä karjalaisista käytetyt nimitykset, kuten siirtoväki, evakko ja siirtokarjalainen. Ulla Savolaisen mukaan termi karjalainen on monitulkintainen ja voi viitata useisiin eri ihmisryhmiin.² Nykyisin karjalaisista puhuttaessa usein tarkoitetaan Suomen Etelä-Karjalassa ja Pohjois-Karjalassa asuvia ihmisiä. Karjalaisia ovat myös toisen maailmansodan vuoksi muuttaneet ja heidän jälkeläisensä, jotka asuvat ympäri Suomea tai ulkomailla.³

Siirtoväki tarkoittaa niitä kotiseudultaan lähteneitä, jotka joutuivat muuttamaan pysyvästi alueluovutusten ja sotatoimien vuoksi talvi- ja jatkosodan aikana ja jälkeen. Siirtoväkiniimitys määriteltiin vuonna 1945 maahankintalaissa. Siirtoväkeen laskettiin myös luovutetuilla alueilla asuneiden sotien jälkeen syntyneet lapset. Tämä ei koskenut pelkästään karjalaisia, vaan siirtoväkeä olivat myös entiset petsamolaiset, sallalaiset ja sekä Porkkalan alueelta poistuneet asukkaat.⁴ Siirtoväellä oli myös oikeuksia, sillä esimerkiksi he, joiden elinkeino oli maatalous, saivat oikeuden maansaantiin muualta Suomesta.⁵

Evakko-sanaa käytetään Suomessa yleisesti sodan vuoksi muuttaneista. Ensimmäisen kerran sanaa käytettiin vuonna 1939, kun lehdistössä käsiteltiin Puolan evakuointia. Evakuointi oli kuulunut sotilassanastoon, mutta myöhemmin se on vakiintunut siirtoväkikäsitteen rinnalle.⁶ Evakuointi tarkoittaakin alueen tyhjentämistä ja väestön siirtoa pois sota-alueilta.⁷ Evakko -nimitystä on käytetty paljon juuri evakkojen omissa puheissa ja evakkoajan jälkeenkin.⁸

Viime vuosien keskusteluissa karjalaiset on toisinaan rinnastettu pakolaisiin. Varsinkin vuoden 2015 pakolaiskriisi nosti esille Suomen toisen maailmasodan tapahtumat ja evakuoidut ihmiset. Karjalaisten rinnastus nykyisiin pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin aiheutti kiivasta keskustelua; monille rinnastus oli loukkaava, osa piti sitä hyväksyttävänä. Karjalaisten piirissäkin mielipiteet jakaantuivat. Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen (1951)⁹ kriteereitä karjalaiset eivät kuitenkaan täytä, sillä he eivät joutuneet kotimaansa ulkopuolelle.

² Savolainen 2015, 19.

³ Neuvonen-Seppänen 2020, 36.

⁴ Neuvonen-Seppänen 2020, 37. Raninen-Siiskonen 1999, 23–26. Sallinen-Gimpl 2006, 11.

⁵ Waris 1952, 104. Sallinen-Gimpl 2006, 11.

⁶ Oksanen 2010, 64.

⁷ Sallinen-Gimpl 2006, 11.

⁸ Neuvonen-Seppänen 2020, 37.

⁹ Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus

Toisaalta he olivat joutuneet poistumaan kodeistaan, eivätkä voineet palata. Nykyinen käsite ”maan sisäiset pakolaiset” (engl. *internally displaced people*) kuvaa karjalaisten silloista asemaa paremmin. Karjalaisilla ja nykypäivän pakolaisilla on kuitenkin yhteistä se, että he ovat joutuneet jättämään kotinsa ja kotiseutunsa. Ihmisille on löydyttävä uusi asuinpaikka ja mahdollisuus uuteen elämään.¹⁰

Tutkimuksessani pohditaan myös ylisukupolvisia kokemuksia. J. P. Roos on määritellyt sukupolven omissa tutkimuksissaan jo vuonna 1987 ja hänen sukupolviluokitustaan käytetään yhä. Hänen mukaansa sukupolvella tarkoitetaan ryhmää ihmisiä, joita yhdistävät tietyt elämänvaiheet ja niihin liittyvät kokemukset, biologinen ikä ei määrittele suoraan sukupolvea.¹¹ Tämä pohjautuu Karl Mannheimin klassiseen sukupolviteoriaan, jonka mukaan sukupolvesta voidaan puhua silloin, kun tiettyä ikäryhmää yhdistää jokin yhteinen avainkokemus. Tällaisen kokemuksen perusteella ryhmä tiedostaa oman erityisluonteensa.¹² Elämän keskeiset käännekohdat ja merkitykselliset kokemukset jäävät erityisesti muistiin. Roos on jakanut suomalaiset neljään sukupolveen, joista ensimmäinen on sotien ja pulan sukupolvi, jotka olivat syntyneet 1910- ja 1920-luvuilla. Sotien jälkeinen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi oli syntynyt 1920-luvun lopun ja 1930-luvun lopun välisenä aikana. Tämä sukupolvi on juuri se, joka muisti sodan ja evakkotaipaleet. Suuren murroksen sukupolvi on syntynyt sodan aikana tai sen jälkeen. Tämän kolmannen sukupolven kokemukset poikkeavat paljon edellisten sukupolvien kokemuksista, sodan tuomaa turvattomuutta ei enää ollut ja kasvun ja kehityksen aikakausi oli alkanut.¹³ Nykyään puhutaan myös X- ja Y-sukupolvesta. X-sukupolvi on syntynyt 1960- ja 1970-luvuilla ja Y-sukupolvi 1980- ja 1990-luvuilla. Tutkimuksessani, kun puhun toisesta sukupolvesta, puhun sodan aikana tai sen jälkeen 1940-luvun lopulla tai 1950-luvulla syntyneistä, yleensä pakkosiirron kokeneiden lapsista. Kolmas sukupolvi on sodankokeneen sukupolven lastenlapsia, jotka ovat syntyneet 1960- ja 1970-luvuilla.

Tutkimustilanne

Karjalaisesta siirtoväestä ja Karjalasta on tehty paljon tutkimusta ja opinnäytetöitä monilla eri tieteenaloilla. Ennen talvisotaa aiheet ovat liittyneet esimerkiksi

¹⁰ Kanervo & Kivistö & Kleemola 2018, 7–8.

¹¹ Roos 1987, 51–52.

¹² Mannheim 1952, 320.

¹³ Roos 1987, 35, 51–56.

karjalaisuuteen ja kulttuurihistoriaan. Sotien jälkeen tutkimuksen kohteeksi nousivat ajankohtaiset aiheet, kuten siirtoväen asutus ja sopeutuminen, ja siirtoväen vaikutus uusiin asuinyhteisöihin.¹⁴ Tärkeänä pidettiin erityisesti sopeutumisen tutkimusta, sillä sopeuttaminen suomalaiseen yhteiskuntaan oli tuolloin ratkaisu siirtoväkikysymykseen. Tutkimus kuvasti juuri tuon ajan ilmapiiriä ja ajankohtaista keskustelua. Myöhemmin tutkimuskohteeksi tulivat kulttuuriset muutokset. Nykyisessä tutkimuksessa on käsitelty paljon muistelukulttuuria, kerrontaa ja siirtokarjalaisten identiteetin rakentumista.¹⁵

Kansatieteilijä Pirkko Sallinen-Gimpl tarkasteli väitöskirjassaan *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen* (1994) siirtokarjalaisten kulttuuri-identiteettiä ja heidän suhteitaan paikallisväestöön. Sallinen-Gimplin mukaan vuorovaikutuksen seurauksena syntyi kulttuurin vaihtoa ja omaksumista molemmin puolin, mutta myös karjalaisista perinteistä luopumista. Hän myös tarkasteli sitä, miten karjalaiset tiedostivat oman identiteettinsä, mitkä olivat sen rakentavia tekijöitä ja miten he vaalivat sitä. Tarja Raninen-Siiskonen puolestaan tutki väitöskirjassaan *Vieraana omalla maalla, Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta* (1999), muistelukerronnan sisältöjä haastatteluaineistosta. Etnologi Outi Fingerroos on tutkimuksissaan tarkastellut muun muassa siirtokarjalaisten muistelukerrontaa ja Karjalaa juuri muistojen paikkana. Tätä aihetta hän käsittelee yhdessä folkloristi Ulla Savolaisen kanssa artikkelissa; ”Luovutetun Karjalan yllirajainen muisti”, kirjassa *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani, Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä* (2018). He käsittelevät Neuvostoliitolle luovutettua Karjalaa muistin paikkana ja muistelukulttuurin yhtenä ulottuvuutena. Keskeisintä artikkelissa on juuri yksilön ja yhteisön käsitys menneestä, ja sen kautta ymmärrys, joka kytkeytyy tiettyyn paikkaan tai paikkoihin ja niihin liittyviin kertomuksiin. Artikkelissa käsitellään sitä, miten siirtokarjalaiset ovat muistelleet menetettyä paikkaa, omaa kotiaan.

Ulla Savolaisen väitöskirja; *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka* (2014). Karjalan entisten evakkolasten muisteluista ja muistelukerronnan poetiikasta oli ensimmäinen, jossa keskityttiin lapsievakkojen muistelukerrontaan. Aineisto perustui kirjoituskeruun, ”Lasten evakkomatkat”, vastauksiin. Savolaisen mukaan evakkomatkakirjoituksissa on kyse muistelusta, eli menneen ja nykyisen välisen suhteen jäsentämisestä, kuvaamisesta ja pohdinnasta. Evakkomatkoja käsittelevissä kirjoituksissa on myös kyse historiallisen

¹⁴ Waris 1952.

¹⁵ Savolainen 2015, 28.

ajan, sotakokemusten ja kodin menetyksen hahmottamisesta. Se, miten muistoja ja menneisyyttä hahmotetaan, muuntuu ajan myötä. Menneisyyden kuvaamisen tavat ilmentävät myös kielenkäytön konventioita, joihin liittyy tiettyjä ominaispiirteitä ja merkityksiä ja kytkeytyvät kokemuksellisiin ja sosiaalisiin merkitysverkostoihin.¹⁶

Eeva Riutamaa tarkastelee kasvatustieteen väitöskirjassaan *Maan korvessa kulkevi, Evakkolasten kasvukokemusten tunnemuisto ja hyvinvointi* (2016), evakkolasten selviytymistä sodan seurauksista. Riutamaa käsitteli alaikäisten evakkolasten kokemuskuvauksia ja tunnemuistoja, ja niiden vaikutusta heidän hyvinvointiinsa. Tutkimus osoitti, että nyt ikääntyneet, entiset evakkolapset voivat kaiken kokemansa jälkeen hyvin, vaikka vaikeista asioista onkin usein vaiettu. Evakkolapset ovat Riutamaan mukaan omaksuneet vahvat sopeutumis- ja selviytymistaidot, jotka ovat perintöä heidän kotikasvatuksestaan. Riutamaan mukaan hänen tutkimuksensa toi esille uutta tietoa, jota hänen mukaansa voisi soveltaa nykypäivän pakolaislasten kotouttamisessa.¹⁷

Lasten sotakokemuksia on käsitelty muun muassa teoksissa *Sodan kasvattamat* (2010), jonka ovat toimittaneet Sari Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala, sekä *Haavoitettu lapsuus* (2007), toimittajat Sari Näre ja Jenni Kirves. Teoksissa nostetaan esille lasten ja nuorten kokemukset sodan aikana ja sen jälkeen ja tuodaan esille muun muassa sitä, millaisia tunnemuistoja lapsilla ja nuorilla on ollut, ja miten ne ovat vaikuttaneet jälkipolviin.

Uusinta tutkimusta esittelee Hellä Neuvonen-Seppänen sosiaalipsykologian väitöskirja, *Menetetyn Karjalan valot ja varjot, Siirtokarjalaisuus evakon lapsen elämässä ja muistoissa* (2020). Neuvonen-Seppänen käsittelee evakkojen kertomusten ja tunnekokemusten siirtymistä tuleville sukupolville, mutta myös ja karjalaisen identiteetin ja kulttuurin säilymistä.¹⁸

Kulttuurintutkija Katja Hyryn väitöskirja *”Meistä jäi jälki, Miten Vienan pakolaiset etsivät paikkaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluiksi 1900-luvun Suomessa”* (2011), käsittelee nimensä mukaisesti Vienan pakolaisten kokemuksia Suomessa. Tutkimuksessa Hyry on käsitellyt sitä, miten karjalaiset ovat käsitelleet ja työstäneet omaa historiaansa, esimerkiksi kertomuksin ja kirjoituksin. Näin he ovat Hyryn mukaan osallistuneet oman historiansa luomiseen ja tulkitsemiseen. Hyry puhuu jäljistä, joita

¹⁶ Savolainen 2015.

¹⁷ Riutamaa 2016, 4.

¹⁸ Neuvonen-Seppänen 2020, 262–263.

jokainen jättää jälkeensä. Ne voivat olla muuttuvia tai pysyviä, yksityisiä tai julkisia, kertomuksia tai muistitietoa. Jäljillä on aina erilaisia merkityksiä niiden tekijöilleen. Hänen tutkimuksensa osoittaa, että rajoja ylittäneet ilmaisevat kokemuksiaan monin eri tavoin.¹⁹

Historioitsija Pekka Nevalainen on tutkinut Venäjältä tulleita pakolaisia 1900-luvun alun Suomessa. Kirjassaan *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä, Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939* (1999) hän käsittelee pakolaisten vaiheita Suomessa 1900-luvun alussa. Hän tuo esille sen, miten Suomi käytännössä hoiti pakolaisten asioita, esimerkiksi huoltoa ja koulutusta, ja miten pakolaiset sopeutuivat uuteen maahan ja kulttuuriin.

Lähdeaineisto

Aineistoni koostuu vuonna 2019 toteutetun kirjoituskeruun *Karjalaisuus 2000-luvulla* teksteistä. Keruun toteuttivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tunnustuksia-tutkimushanke Oulun yliopistosta, Urbaani karjalaisuus-tutkimushanke Itä-Suomen yliopistosta ja Karjalan Sivistysseura ry. Tekstit käsittelevät perheen ja suvun pakolaisia evakkomuistoja sekä nykykarjalaisuutta ja karjalaisuuden merkitystä nykypäivänä. Keruuseen osallistui 82 kirjoittajaa, joista naisia oli 60, miehiä 22. Kirjoittajista suurin osa kirjoitti omalla nimellään, nimimerkillä kirjoittaneita oli kymmenen.

Yleensä naiset osallistuvatkin keruisiin ahkerammin kuin miehet,²⁰ mikä näkyy myös tässä aineistossa. Tutkijat ovat pohtineet myös sitä, millaiset ihmiset keruisiin kirjoittavat, ja tuovatko ne esille vain tietyn sosiaalisen tai koulutetun joukon kertomukset. Folkloristi Jyrki Pöysän mukaan tärkeämpää on huomioida ikäjakaumasta johtuva vinouma, sillä usein keruisiin osallistujat ovat keskimääräistä iäkkäämpiä.²¹

Tässä keruussa useimmat kirjoittajat ovat keski-ikäisiä tai sitä vanhempia, mutta mukana on myös nuoria aikuisia (ks. Taulukko 1). Suurin osa kirjoittajista on syntynyt 1950-luvulla, joiden vanhempansa tai isovanhempansa olivat karjalaisia. Muutama kirjoittaja on syntynyt sota-aikana, joko luovutetun Karjalan tai muun Suomen puolella. Muutamat

¹⁹ Hry 2011.

²⁰ Pöysä 2015, 22.

²¹ Pöysä 2015, 22.

kirjoittajat ovat olleet lapsia evakuointien aikana, joten heillä on omia muistoja evakosta ja sota-ajasta.

Taulukko 1. Karjalaisuus 2000-luvulla -keruun kirjoittajien ikäjakauma.

ikä vuosina	18–31	31–40	41–50	51–60	61–70	71–80	yli 80	ikä ei tiedossa
määrä	5	2	7	10	21	12	13	11

Melkein kaikki kirjoitukset ovat suomenkielisiä, mutta monissa teksteissä on karjalaisia murre sanoja tai ne on kokonaan kirjoitettu murteella. Kaksi kirjoitusta on kokonaan karjalan kielellä. Karjalan kielen tai murteen käyttö voi viitata siihen, että kirjoittaja haluaa antaa kertomukselleen tietyn taustamerkityksen ja haluaa kertoa kuuluvansa tiettyyn yhteisöön²². Osa teksteistä on lyhyitä vastauksia keruun yhteydessä esitettyihin kysymyksiin (ks. Liite 1), osa jopa kymmenien sivujen mittaisia muistelmia ja elämäkertoja. Muutama kirjoitus kuvaa Itä-Karjalasta Suomeen 1920- tai 1940-luvuilla paenneiden venäjänkarjalaisten elämää. Suurin osa kirjoituksista kuvaa kuitenkin talvi- ja jatkosotien aikana ja jälkeen tapahtunutta pakkomuuttoa tai evakkoa, sekä suvun kokemuksia ja muistoja.

Kirjoittajia oli ympäri Suomea, ja pari kirjoittajaa oli asunut miltei koko elämänsä ulkomailla. Keruut suunnataankin laajalle yleisölle, joten niitä ei voi liittää tiettyyn aikaan tai paikkaan. Tärkeää onkin Pöysän mukaan huomioida, että keruun tuloksena syntyvä tekstiaineisto ei ole koskaan yhtenäinen. Kuitenkin kirjoituskilpailut sopivat eri käsitysten ja näkökulmien tunnistamiseen.²³

Huomioitavaa onkin, että käyttämäni aineisto on kerätty kirjoituskeruulla, jossa oli myös suorat kysymykset. Pöysän mukaan keruukysymykset ohjaavat kirjoittamista, joten keruuta voi verrata jopa haastattelutilanteeseen. Kuitenkin kirjoittaja voi vapaammin valita, mihin vastaa ja mistä kirjoittaa. Kirjoittaja voi prosessoida pitkään, korjata tai

²² Savolainen 2015, 177.

²³ Pöysä 2006, 238–239.

muuttaa tekstiä, tai jopa olla lähettämättä sitä eteenpäin. Toisaalta kirjoitus voi olla hyvin spontaania ajatusvirtaa. Pöysän mukaan kirjoittaja voikin paremmin reflektoida itseään ja omia muisteluitaan, kun hän kirjoittaa ajatuksiaan paperille tai näytölle. Kirjoittaminen kannustaa myös omaelämäkerralliseen kerrontaan.²⁴ Keruuseen ovat voineet osallistua kaikki halukkaat, mutta se voi sulkea pois myös kirjoittajia. Kaikilla ei ole esimerkiksi tietoa tällaisista keruista.

Kirjoittajilla voi olla myös erilaisia motiiveja kirjoittamiseen. Osa voi haluta siirtää perinnetietoa jälkipolville, osa puolestaan haluaa vaikuttaa. Tärkeää voi olla myös mahdollisuus tiedon prosessoinnille, sillä kirjoittaja tuottaa ja käsittelee tietoa.²⁵ Tällä voi olla myös terapeutin näkökulma. Tutkijat ovatkin korostaneet kirjoittamisen terapeutista merkitystä kirjoittajalle, sillä kirjoittaminen antaa mahdollisuuden itsetutkiskeluun. Motiivi voi olla kuitenkin epäselvä kirjoittajallekin.²⁶ Lähdekriittisen analyysin tärkeys on huomattava ja tutkijan tuleekin pohtia juuri tekstien konteksteja, tekstien tuottajia ja syitä kirjoittamiseen. Kirjoittajilla onkin erilaisia taustoja ja motiiveja, joten tutkijan tulee luoda kokonais käsitys muistojen ilmiöistä.²⁷ Kun henkilö antaa tekstinsä tutkimuksen käyttöön, hän osallistuu samalla yhteiskunnalliseen keskusteluun siitä, miten menneisyyttä tulkitaan.²⁸

Tutkimusmenetelmät

Metodisesti tutkimuksessani on kyse lähinnä muistitietotutkimuksesta (oral history). Suomalaiset tutkijat ovat hyödyntäneet muistitietoa eri tieteenaloilla jo 1980-luvulta lähtien. Muistitietotutkimus on luonteeltaan monimetodista ja -tieteistä ja se haastaa vallitsevia totuuksia. Muistelijoiden omat näkökulmat tuodaan esille historian tulkinnoissa, joten huomio voi kiinnittyä pieniin ilmiöihin. Kansainvälisessä tutkimuksessa suullisessa historiassa korostetaan haastattelumenetelmin saatuja aineistoja, kun taas Suomessa se sisältää myös kirjoitetun aineiston. Niinpä esimerkiksi Fingerroosin ja Haanpään mukaan suullinen historia onkin epätarkka ja suppea käänös suomalaiselle muistitietotutkimukselle. Heidän mukaansa pätevältä

²⁴ Pöysä 2006, 228–231.

²⁵ Hynninen 2011, 285–287.

²⁶ Pöysä 2015, 20.

²⁷ Hynninen 2011, 285.

²⁸ Latvala 2005, 13.

muistitietotutkimukselta edellytetään metodologian julkituontia, sillä pelkkä tulosten esittely ei riitä. Muistitietotutkimuksen kenttä on laaja, sillä muistitieto voi olla tutkimuksen kohde, tutkimusaineiston muodostamisen apuväline tai menneisyyden esittämisen metodi tai tapa. Muistitieto korostaakin menneisyyden tapahtumien merkityksen kertojalle. Muistitietotutkimusta on pidetty aiemmin hyvin vähäpätöisenä ja hyödyttömänä tutkimuksen lähteenä, mutta nykyisin käsitykset ovat muuttuneet. Nykyään muistitietotutkimus on useimmiten metodologista pohdintaa muistin ja tiedon luonteesta, ja tutkijat tekevät huolellista reflektointia paikanantamista.²⁹

Alessandro Portellin mukaan muistitietotutkimuksessa on erityistä se, että muistitietotutkimus kertoo meille enemmän tapahtumien merkityksestä kuin itse tapahtumista. Se kertoo esimerkiksi alempien yhteiskuntaluokkien arkipäivästä, mitä ihmiset halusivat tehdä, mitä uskoivat tekevänsä, eikä pelkästään sitä, mitä ihmiset ovat tehneet. Hän pitää muistitietoa luotettavana lähdeaineistona, mutta silloin täytyy ottaa huomioon muistelijan subjektiviteetti. Ihmiset uskovat muistoihinsa, ja ne ovat heille yhtä totta kuin historialliset faktat. Niistä saatava tieto voi olla jopa arvokkaampaa kuin todelliset tapahtumat.³⁰

Muistitietotutkimuksella halutaan löytää kertojan oma tapa muistaa ja annetaan hänen myös itse jäsentää tapahtumat ja kokemuksensa. Tutkimuksessa päätelmien lähtökohtana tulisikin olla ihmisten oma käsitys todellisuudesta, itseymmärrys ja ilmaisutapa.³¹ Muisteliija voi kokea myös menneisyyteen liittyvät tunnetilat. Niinpä kerronta voi toimia myös selviytymiskeinona muistelijalle. Ihmisen muisti onkin kuin arkisto, johon tallennetaan jatkuvasti uusia asioita. Ne voivat järjestyä uudelleen tai jopa kadota, kun ne reagoivat vanhan muistiaineeseen kanssa. Muistot luovat myös jatkuvuutta ja sisältävät uusia tulkintoja menneestä.³² Muisteluissa haetaan usein yhteyttä menneen ja nykyisyyden välillä, jolloin tuotetaan koetun todellisuuden tulkintoja. Kertojan ajatellaan etsivän omille valinnoilleen esimerkiksi moraalista tai sosiaalista oikeutusta. Sota-ajan muisteluissa ilmenee kuitenkin usein muistamattomuutta, joka voi johtua ahdistavista kokemuksista. Muistikatkoksen voidaan nähdä ilmentävän muistelijan psyykkistä todellisuutta.³³

²⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 25–35. Riutamaa 2016, 58–59.

³⁰ Portelli 2006, 49–64.

³¹ Kalela 2006, 83.

³² Raninen-Siiskonen 1999, 32.

³³ Oksanen 2007, 75.

Jyrki Pöysä on pohtinut kilpakirjoitusten eli kirjoitettujen tekstien metodologisia kysymyksiä. Metodologisen haasteena hän pitää kirjoitetussa aineistossa sitä, että ne perustuvat ihmisten muistoihin. Voidaankin kysyä, mitä kirjoittaja muistaa ja mitä hän on unohtanut? Miten esimerkiksi aika tai toisten kertomukset ovat vaikuttaneet kirjoittajan kertomuksiin? Kokemuksethan voivat sulautua toisten kokemuksiin tai ne saavat vaikutteita toisten kertomuksista. Totuus menneestä on Pöysän mukaan aina sosiaalisesti välittynyt.³⁴

Pauliina Latvala on pohtinut omassa tutkimuksessaan suvun muistitietoa sitä, miten suomalaiset jäsentävät historiaa juuri suvun muistitiedon kautta. Latvalan mukaan muistitietoon kuuluu monia sellaisia osa-alueita, jotka perinteisessä historiantutkimuksessa ovat jääneet sivuun, kuten arjen, ihmissuhteiden, naisten ja lasten kokemukset. Kirjoittajat pyrkivät ymmärtämään kertomusten avulla edellisten sukupolvien elämää ja sitä, miten historian eri tapahtumat ovat vaikuttaneet suvun elämään. Latvalan mukaan, nuoret rakensivat suvustaan usein sankari- ja selviytymistarinoita, kun taas vanhemmat korostivat vastoinkäymisiä ja köyhyyttä. Erityisesti naisille suvun muistitieto ja sen välittäminen eteenpäin olivat tärkeitä. Naiset ovat rakentaneet historiामीlikuvia, mutta myös käsityksiä naisista ja sukupuolijärjestelmästä. Kirjoittajat tuottivat totuudellista suvun historiaa, vaikka usein suvun vaikeuksista ja ristiriidoista vaietaankin. Kertomukset ovat tärkeitä suvulle, sillä historia saa täten kasvot. Myös juurten muodostamisen kannalta, itsensä ymmärtäminen sukupolvien jatkumona oli tärkeää. Latvalan mukaan kirjoitetut keruutekstit ovat haastava tutkimusaineisto, mutta ne toimivat historiankirjoituksessa väylänä marginaaliin jäävien, kuten arjen ja naisten kokemusten tulkinnoille.³⁵

Aineistoni kirjoitukset ovat aihepiireiltään laajoja, sillä osassa pohditaan nykykarjalaisuutta tai karjalaista identiteettiä, mutta myös evakkoutta ja pakolaisuutta. Kirjoituksissa on henkilöiden tai sukujen elämäkertoja, joissa kerrotaan yksityiskohtaisesti esimerkiksi henkilön elämä lapsuudesta nykyhetkeen. Osa kirjoituksista on yksittäisiä vastauksia keruun kysymyksiin tai lyhyitä kuvauksia joistakin tietystä aiheesta. Kirjoitusten sisältö vaihtelee siis suuresti. Olen valinnut aineistosta sellaiset kirjoitukset, joissa käsitellään juuri tutkimukseni kannalta tärkeitä asioita, kuten evakkoutta, pakkosiirtoa, pakolaisuutta ja sopeutumista. Teemoittelin kirjoitukset

³⁴ Pöysä 2015, 24–25.

³⁵ Latvala 2005.

tutkimukseni keskeisten aihepiirien mukaan ja analysoin kirjoituksia niiden pohjalta. Tarkastelin kirjoituksia myös määrällisesti, esimerkiksi kuinka paljon kirjoitetaan tietyistä aiheista, minkä ikäisiä kirjoittajat ovat, ja tein niistä taulukot. Tämän tein sen vuoksi, jotta voin tarkastella esimerkiksi sitä, millaisista aiheista mikäkin sukupolvi kirjoittaa.

Keruukirjoituksissa toistuvat tietyt teemat, joita halusin tarkastella tutkimuksessani tarkemmin. Näitä ovat pakkomuuttoon liittyvät asiat, kuten puhumattomuus, juurettomuus ja surumielisyyys. Nämä ovat usein siirtyneet sukupolvelta toiselle, joten syvennyn niihin ja pohdin niiden merkityksiä eri sukupolvien kertomuksissa. Niinpä työni rakenne noudattelee käsittelemiäni aiheita ja jakaantuu kahteen pääluokkaan. Aluksi tarkastelen pakkomuuttoja ja niihin liittyviä kokemuksia, haasteita ja vaikeuksia, mutta myös positiivisia kokemuksia ja sopeutumista. Toisessa luvussa syvennyn tarkemmin tunteisiin ja kokemuksiin, jotka ovat periytyneet sukupolvelta toiselle ja miten niitä on suvuissa käsitelty.

Historiallinen konteksti

Talvisota päättyi 13.3.1940, jonka jälkeen Moskovan rauhansopimuksen ehtojen mukaan Suomen tuli luovuttaa Karjalankannas, Laatokan Karjala ja Raja-Karjala Neuvostoliitolle. Rajaseuduilla asuvat ihmiset täytyi evakuoida nopeasti parin päivän aikana. Kodistaan joutui lähtemään myös Sallan ja Kuusamon itäisten kylien ja Hangon vuokra-alueen asukkaat. Suomessa oli evakuointisuunnitelma, jossa määriteltiin sotilasalueilla asuvien siviilien turvaamisen periaatteet. Ongelmana oli kuitenkin, ettei suunnitelmat olleet aivan selkeitä, eikä tiedetty mihin siviilit tulisi kuljettaa. Majoitus ja asuttaminen oli paikoin myös ongelmallista. Ihmisiä sijoitettiin kouluihin, suojeluskuntataloihin ja kirkkoihin. Kantäväestön ja evakoiden kohtaamiseen liittyi paljon haasteita, sillä pienillekin paikkakunnille saattoi tulla tuhansia ihmisiä.³⁶

Jatkosodan alkaessa Suomi valtasi takaisin menetetyt alueet ja suurin osa evakuoiduista ihmisistä palasi takaisin kotiinsa vuosien 1941–44 aikana. Ensimmäiset työkykyiset asukkaat saivat palata Karjalaan jo syksyllä 1941. Uudelleenrakentaminen vaati suuria ponnistuksia, sillä monissa perheissä miehet olivat rintamalla, ja naisten vastuulla oli

³⁶ Riutamaa 2016, 15–16. Oksanen 2010, 63–64, Sallinen-Gimpl, 2006, 13. Kanervo&Kivistö&Kleemola 2018, 11.

kotitöiden lisäksi kelvollisten asuinolojen luominen. Maata alettiin kuitenkin viljellä ja uusia rakennuksia rakentaa, lopulta noin 67 prosenttia karjalaisesta siirtoväestä palasi Karjalaan.³⁷

Elämä kotiseudulla oli kuitenkin lyhyt, sillä Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksen 9.6.1944 ja suomalaiset joutuivat perääntymään. Evakuointi Karjalan Kannakselta aloitettiin jo seuraavana päivänä. Evakuointisuunnitelmista huolimatta, lähtö oli nopea ja paikoin kaoottinen. Raja-Karjalasta evakuointi tapahtui rauhallisemmin. Arviolta noin 590 000 ihmistä siirtyi paikasta toiseen vuoden 1944 aikana, noin 407 000 heistä oli Karjalan alueelta. Vaikka monilla olikin omia ajoneuvoja ja junat olivat tärkeimpiä väyliä pois sota-alueilta, usein oli kuljettava kuitenkin maanteitse. Monelle on jäänytkin mieleen mielikuva evakkovirrasta, joka kulki karjalaumojen keskellä pitkin maanteitä. Kaaos maanteillä, ahtausta junissa ja evakkotaipaleen kestäminen, jättivät jälkensä ihmisiin.³⁸

Välirauha kirjoitettiin syyskuussa 1944 ja rauhanehdot olivat jälleen raskaat. Suomen tuli luovuttaa maa-alueita ja lisäksi maksaa sotakorvauksia. Aselevon tultua voimaan, Suomi joutui kuitenkin vielä käymään taisteluja saksalaisten sotajoukkojen kanssa, sillä rauhanehtoihin kuului heidän karkottamisensa maasta. Lapin sodan aikana siviiliväestöä evakuoitiin turvaan ja pohjoinen kärsi mittavia vahinkoja.³⁹

³⁷ Riutamaa 2016, 16. Sallinen-Gimpl, 2006, 22.

³⁸ Sallinen-Gimpl 2006, 23–24, 27. Oksanen 2010, 64.

³⁹ Oksanen 2010, 63–64. Rajala 1990, 54, 63.

1. Karjalaisten pakkosiirron kokemukset

1.1. Evakkokokemukset

Kirjoituskeruuseen osallistujat olivat iältään eri ikäisiä, vanhimmat kirjoittajat olivat kokeneet itse sota-ajan ja pakkomuuton, nuorimmat kirjoittajat olivat siirtokarjalaisten lastenlapsia. Kun kirjoittajat käsittelivät pakkomuuton kokemuksia, he kirjoittivat joko omia kokemuksiaan tai kuultuja kertomuksia. Useissa perheissä evakkomuistelu oli ollut hyvin aktiivista ja tarinoita evakkomatkasta oli kerrottu ja muisteltu. Kirjoituksissa selvitettiin usein hyvin yksityiskohtaisestikin, kuka joutui lähtemään, milloin ja miten, ja mihin evakot lopulta asettuivat. Kirjoittajat halusivat myös siirtää tietoa seuraaville sukupolville, etenkin lastenlapsille, jotta tieto säilyisi.

Kuusisto-Arposen mukaan sodan jälkeen evakkomatkoja on muisteltu monin eri tavoin. Evakkomuistelu on ollut sukupolvikokemus, ja evakkotaipaleesta on tullut omanlaisensa muistelukulttuuri. Historiallista tietoisuutta on rakennettu juuri sukujen omissa kokemuskertomuksissa.⁴⁰ Latvalan mukaan muistitiedon pohjalta kirjoittamiseen pätee samat väitteet kuin viralliseen historian kirjoittamiseen. Molemmat tuotetaan tietystä näkökulmasta ja kontekstista. Latvalan mukaan on huomioitava, että suvun ja yksilön näkökulma on tarkoituksella subjektiivista, sillä yksilö varmistaa tiedon välittymisen eteenpäin omasta ja itselleen tärkeästä näkökulmasta. Kun muistitieto kulkee sukupolvelta toiselle, se voi sisältää virheitä, mutta niin voivat viralliset dokumentitkin. Muistot ovat kuitenkin aina yksilölle merkittäviä⁴¹

Vanhin ikäpolvi, joka oli itse kokenut sota-ajan ja pakkomuuton, kirjoitti omia kokemuksiaan evakosta ja sopeutumisesta uuteen elämäntilanteeseen hyvin elämäkerrallisesti. Pitkät kertomukset suvun ja perheen elämästä, kokemuksista vuosikymmenten ajalta, olivat yleisiä keruun iäkkäimmillä kirjoittajilla. Kirjoituksissa saatettiin kertoa koko oma elämäkerta tai sisarusten tai omien vanhempien elämänvaiheet, sivujen mittaisina kertomuksina.

⁴⁰ Kuusisto-Arponen 2012, 157.

⁴¹ Latvala 2005, 13.

Jyrki Pöysän mukaan kirjoittaminen voi käynnistää muisteluprosessin, jossa voi reflektoida omia ajatuksiaan. Kirjoittaminen ja elämäkerrallinen muistelu ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaminen voi kannustaa juuri siihen, että kirjoittaja kertoo omaa elämäntarinaansa. Kun teksti on minämuodossa, muisteleva henkilö ja tapahtumien kokija ovat sama henkilö. Toisaalta he eivät ole ajallisesti identtisiä, koska kirjoitushetken ja tapahtumien välillä on mennyt aikaan. Ihminen myös unohtaa asioita, hän voi kuulla kokemuksiin liittyviä tietoja muualta ja täten muistot voivat myös muuttua ajan myötä. Moni asia vaikuttaa siihen, millaisia muistot ovat ja millaisia totuuksia niiden takana on.⁴²

Vanhimman sukupolven kirjoittajista suurin osa oli pieniä lapsia, kun sota syttyi, joten muistikuvat ovat joillakin vain yksittäisiä muistoja tai yksityiskohtia. Osa kertoikin, että jotkut asiat ovat jääneet valokuvan lailla muistiin, sillä tapahtumat olivat pelottavia tai vaikeita.

”Sillo sit alko se viimene rytinä. Miulkii ol jo ikkää 3,5 vuotta. Muistis o tok ainoastaa par hataraa muistoo silt ajalt (väli) Aikanaa tul se uuslähtö evakkoteil kesäl -44. Evakuointi tapahtu alkuillast kuorma-autol. Lava ol ympäröity pystyy nostetuil rautasängyil suojaamaa laval olijoit etteivät tesantit näkis meit ja ilmoittais lentokoneil, sil ilmapommitukset olliit ainaisen vaaran. Automatkast, illa- ja yö tapahtumist mie en muista mittää. Aamul saavuttii Riihimäe asemal ja ai ku kirkkaast aurinko paistokaa.”⁴³

Usein lähtö oli nopea ja pakoon lähdettiin vähäisten tavaroiden kanssa. Monet kylät jouduttiin evakuoimaan parin tunnin aikana, joten mukaan sai ottaa vain sen, minkä jaksoi itse kantaa. Joidenkin kirjoittajien kotikylät poltettiin tai pommitettiin.⁴⁴ Osaa kylistä ei talvisodan sytyttyä keretty edes evakuoida. Erään kirjoittajan suku oli jäänyt kotiseudulleen, Suojärven Hyrsylään (Hyrsylän mutka) vangeiksi, ja suvun naiset, lapset ja vanhukset kuljetettiin vankileirille. Kuorma-autokyydit talvipakkasilla olivat kohtalokkaita, sillä pieniä lapsia ja vanhuksia menehtyi jo matkalla, osa leirillä.⁴⁵ Salmin

⁴² Pöysä 2006, 230–231. Pöysä 2015, 82.

⁴³ Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Perinteen ja nykykulttuurin arkistoaineistot, (SKS-KRA), Karjalaisuus 2000-luvulla, 2019: (39); jatkossa lyhenne SKS-KRA 2019.

⁴⁴ SKS-KRA 2019, 36, 50.

⁴⁵ SKS-KRA 2019, 69.

ja Hyrsylän pitäjistä jäi kaikkiaan yli 1900 siviiliä vihollisen puolelle, heistä osa jäi saada asumaan kotiseudulle, osa vietiin Neuvostoliiton puolelle siviilisotavangeiksi⁴⁶.

Evakkomatkalle lähtö kuvattiinkin dramaattisena tapahtumana, jossa usein korostui lähdön nopeus ja sekasorto. Kirjottajat kuvasivat esimerkiksi alkeellisissa härkävauunuissa matkaamista tai pommituksia hyvin yksityiskohtaisesti. Kuvaukset olivat myös tunteellisia ja niissä korostettiin hätää, pelkoa ja surua.

Yhteisö ja historiallinen diskurssi määrittelevät Latvalan mukaan sen, mitä muistetaan. Yhteiselle kerronnalle voi muodostua kulttuurinen malli, jossa toistuvat samat asiat, kuten karjalaisten evakkomatkojen kuvailussa toistuvat teemat, eläinten kohtalosta junamatkoihin ja mahdollisen paluun ja uuden lähdön kuvaukset.⁴⁷

Sallinen-Gimplin mukaan lapset ovat kokeneet evakon kokonaisvaltaisesti, sillä esimerkiksi aikuisten tunteet ja reaktiot ovat välittyneet myös lapsille. Lapset ovat muistaneet yleensä järkyttävät asiat, olivatpa he olleet minkä ikäisiä tahansa. Evakkolasten muistikuviiin ovat jääneet juuri matkanteko ja ihmispaljous. Toisaalta oman perheen läsnäolo toi turvaa ja rauhoitti lapsia.⁴⁸

Asiat voidaan kokea myös kehollisesti aistien kautta, hajut, maut tai äänet ovat jääneet evakkomatkoilla vahvasti mieleen. Jotkut kirjoittajat ovat kuvanneet juuri ruokaan liittyviä muistoja; kuinka evakkomatalla oli nälkä, mitä eväitä heillä oli, ja mitä ruokaa annettiin majoituspaikassa tai mitä lotat jakoivat juna-asemilla.⁴⁹ Savolainen on huomannut omissa tutkimuksissaan, että evakkoa kuvataan usein juuri ruokaan liittyvien aistien ja muistojen kautta. Maut tai tuoksut eivät liity välttämättä tiettyyn tapahtumaan, vaan kuvastavat kokonaista aikakautta.⁵⁰ Ruokaan liittyvät muistot ovatkin symbolisia, sillä niissä käsitellään kodin menetystä. Ne symboloivat matkaa pois kodista ja siihen liittyviä jännitteitä, ja jopa vieraan kohtaamista.⁵¹ Kodin menetystä voidaan käsitellä myös eläinten kohtalon kautta, sillä eläinten kuolemat liittyvät myös kodin menetykseen ja siihen, kuinka peruuttamaton lähtö oikein oli. Eläimelle annetaan kerronnassa karjalaisten uhrin eli kodin menettämisen vertauskuva.⁵² Useissa kirjoituksissa

⁴⁶ Tepora 2018, 55.

⁴⁷ Latvala 2005, 51.

⁴⁸ Sallinen-Gimpl 2005, 18–22. SKS-KRA 2019, mm. 54.

⁴⁹ SKS-KRA 2019, mm. 54.

⁵⁰ Savolainen 2015, 268, 270.

⁵¹ Fingerroos & Savolainen 2018, 154.

⁵² Savolainen 2015, 278–279.

muisteltiin eläimiä, jotka menehtyivät evakkotielle tai jouduttiin teurastamaan lähdön hetkellä.⁵³

Suurin osa kirjoittajista, joiden vanhemmat tai isovanhemmat olivat joutuneet lähtemään Karjalasta, käsittelivät asiaa tarinoiden kautta. Evakkokokemuksista saattoivat kertoa myös muut sukulaiset, kuten tädit, sedät ja enot, isovanhempien ja vanhempien lisäksi. Kirjoituksista ilmeni myös, että evakosta tapahtumana saatettiin puhua vasta vuosien kuluttua, mutta tarinat elivät edelleen 2000-luvulla. Varsinkin sodanjälkeinen, toinen ja kolmas sukupolvi, pohti sukulaistensa kohtaloita; miten he olivat selvinneet ja mitä kokemukset olivat heissä näkyneet. He pohtivat sukulaistensa tunteita ja tuntemuksia, vaikkei niistä välttämättä edes puhuttu. Jotkut kirjoittivatkin, kuinka evakkomatkat olivat traumatisoineet heidän vanhempiaan ja sukulaisiaan.⁵⁴ Toisaalta kerrottiin, että joissakin suvuissa lähtöön oli suhtauduttu realistisesti ja tyyneydellä. Syynä tähän pidettiin karjalaisten myönteisyyttä ja iloisuutta. Evakkoon liittyvistä asioista ei siksi haluttu puhua negatiiviseen sävyyn.⁵⁵

Suurin osa kirjoituksista, jotka käsittelivät evakkoon joutumista ja evakkomatkaa, kertoivat kirjoittajan oman suvun selviytymistarinaa, sitä miten evakkoon joutuminen oli tapahtunut ja miten siitä olivat sukulaiset selvinneet. Positiivisuutta korostettiin, vaikka itse evakkous olikin vaikea asia. Savolaisen mukaan evakkous on koettu voimavaraksi, jonka seurauksena on syntynyt karjalaisten yhteisö, joka perustuu jaetulle kokemukselle evakkomatkasta⁵⁶.

Latvalan mukaan suvun muistitieto on suvun sisällä siirtyviä tarinoita, kertomuksia ja muistoja, joiden perusteella on syntynyt suvun kokonaiskuva menneisyydestä. Kokonaisuuteen liittyvät myös omat kokemukset elämästä. Käsitykset muodostuvat niin valokuvien, päiväkirjojen, muistelmien, mutta myös suullisten kertomusten välityksellä. Suvun muistitieto sisältää tulkintoja koetuista historian tapahtumista, mutta myös niiden vaikutuksista suvun jäsenten elämään. Käsitykset kohdistuvat muun muassa edesmenneiden suvun jäsenten elämänvaiheisiin.⁵⁷

⁵³ SKS-KRA 2019, 34, 76.

⁵⁴ SKA-KRA 2019, mm. 13.

⁵⁵ SKS-KRA 2019, 8.

⁵⁶ Savolainen, 2015, 82.

⁵⁷ Latvala 2005, 13.

1.2 Asuttamisen vaikeudet, halveksuntaa ja ”ryssittelyä”

Siirtokarjalaiset asutettiin kahdessa eri vaiheessa, talvisodan aikana ja jälkeen sekä jatkosodan päätyttyä. Väli rauhan aikana karjalaisia palasi kotiseudulleen, mutta useat jo oman paikkansa saaneet, jäivät asutustiloilleen. Useiden kirjoittajien perheissä sukulaiset palasivat kotiseuduilleen, mutta kaikki eivät kuitenkaan halunneet.⁵⁸ Ennen paluuta armeija teki alueella miinanraivausta ja desinfiointeja.⁵⁹ Eräs kirjoittajista kertookin seuraavanlaisesti kotiin paluusta;

”Enne pääsyy takasii armeija ol tietekii tutkint nurkat vappaiks pommiloist ja terveyehuolto muist vitsauksist. Mie luule et palluumatka tapahtu muute junal, mut isä saatto tulla takasii hevosel ja rattail maanteit pitki. Arvatekii se ol jännä hetki tulla peril ja nähhä mis kunnos kaik rakennukset olliit. Olha ne olleet vihollise joukkoi hallus lähes kaks vuotta. Yllätys olkii ku venäläiset olliit rakentanneet talo päätyy uuve kenttäkeittiö. Siinä ol keittiö ja avonaine tila mis sotilaat söivät.”⁶⁰

Useita paluun tehneitä odotti erilainen kotiseutu, sillä rakennuksia ei enää ollut, jäljellä saattoi olla vain kodin kivijalka tai ulkorakennus. Kaikki piti rakentaa uudelleen. Elämä saattoi olla muutenkin raskasta, oli paljon kulkutauteja ja pula kaikesta.⁶¹ Jatkosodan keskellä eläminen oli muutenkin haastavaa ja vaaroja täynnä. Toinen lähtö koitti jo kesäkuussa 1944, jolloin karjalaiset joutuivat lopullisesti lähtemään kodistaan ja kotiseudultaan. Jatkosodan päätyttyä karjalaisia alettiin asuttaa maahankintalain nojalla Suomen eri alueille. Samalta paikkakunnalta lähteneet pyrittiin sijoittamaan samoille alueille, mutta aina se ei kuitenkaan toteutunut. Maahankintalain mukainen asutus oli hidasta, joten monet karjalaiset etsivät aktiivisesti itse sopivia tiloja. Tämän vuoksi myös useat kyläyhteisöt hajosivat.⁶²

Karjalaisten asuttaminen oli prosessi, joka kesti useita vuosia, eikä sopeutuminen uusille

⁵⁸ SKS-KRA 2019, 10.

⁵⁹ Sallinen-Gimpl 2006, 22.

⁶⁰ SKS-KRA, 2019, 39.

⁶¹ SKS-KRA 2019, 34.

⁶² Waris 1952, 48–49. Ilonen 2013, 34–35.

asuinsijoille ollut aina helppoa. Useat kirjoittivat vaikeuksista ja vastoinkäymisistä, mitä heidän perheensä olivat joutuneet kokemaan uudessa elämäntilanteessa. He kertoivat käytännön esimerkkejä tilanteista, joihin olivat joutuneet niin lapset kuin aikuisetkin. Kirjoittajat ja heidän perheensä olivat kokeneet kiusaamista, syrjintää, arvostelua ja vähättelyä, joten useat vaikenivat karjalaisuudesta ja yrittivät sulautua valtaväestöön. Kuten eräs kirjottaja totesikin:

*Evakko kun olen, en kuitenkaan puhuisi kotouttamisesta, vaan sopeuttamisesta uusiin oloihin ja kulloinkin oleviin oloihin.*⁶³

Karjalaiset ovat kokeneet evakkomatkat osana hengissä pysymisen taisteluna, sillä uusien asuinpaikkojen löytäminen vei paljon voimavaroja. Monet perheet joutuivat olemaan evakkotiellä useita vuosia ennen uutta pysyvää asuinpaikkaa. Kuusisto-Arponen mukaan siirtokarjalaisen yhteisön identiteetti nojasi pitkään juuri selviytymistarinaan.⁶⁴

Vaikeudet seurasivat osalla vuosikymmeniä mukanaan, sillä jatkuvat muutot ja erilaisuuden kokemukset tekivät osan vetäytyviksi ja pelokkaiksi.⁶⁵

*Isä on kertonut kurjasta ja halveksuvasta kohtelusta, jota perhe koki Savossa. Sen on siis täytynyt olla järkytys. Tosin mummo puolusti pesuettaan ja hankkiutui pois, muualle. Kahdessa vuodessa isä ja sisaruksensa kävivät seitsemää eri koulua, mikä hankaloitti koulumenestystä.*⁶⁶

Kirjoittaja pohti isänsä ja isoäidin tuntemuksia. Hän uskoi, että vaikeudet ja suru tekivät kuitenkin heistä sinnikkäitä. Eteenpäin oli vain mentävä.⁶⁷ Alussa, ensimmäisen siirron aikana, siirtokarjalaiset kohtasivat myös puheita, joissa heidän lähtemistään ihmeteltiin. Kysyttiin suoraan, miksi he oikein lähtivät omista kodeistaan ja kotiseudultaan. Tätä oli

⁶³ SKS-KRA 2019, 64.

⁶⁴ Kuusisto-Arponen 2012, 159–160.

⁶⁵ SKS-KRA 2019, 73.

⁶⁶ SKS-KRA 2019, 78.

⁶⁷ SKS-KRA 2019, 78.

siirtokarjalaisten vaikea ymmärtää, eiväthän he itse olleet lähtöään valinneet.⁶⁸ Joissakin perheissä oli ollut kokemusta myös siitä, että heitä ei haluttu uusille siirto- tai asuinpaikkakunnille.

Mitä te tänne tungette, olisitte pysyneet siellä Venäjällä⁶⁹

Useat kertoivat myös majoituspaikkojen isäntien ja emäntien pahansuopuudesta. Isännät saattoivat olla hyvin pelottavia ja jopa julmia käytökseltään. Mutta myös naisväeltä saatiin negatiivista käytöstä osakseen.

Kerran, kun äiti oli pessyt pyykin ja ripustanut sen narulle kuivumaan, tuli naapurin ilkeä naisihminen, veti vaatteet maahan sanoen: Ei teillä ole paljon muutakaan tekemistä!⁷⁰

Kertomukset alkeellisista ja epäinhimillisistä oloista muistettiin myös seuraavissa sukupolvissa. Varsinkin toinen ja kolmas sukupolvi, siirtokarjalaisten lapset ja lastenlapset kauhistelivat ihmisten käytöstä siirtokarjalaisia kohtaan. Kirjoittajat nostivat esille tiettyjä paikkakuntia, joissa suhtautuminen oli ollut erityisen negatiivista, esimerkiksi ruotsinkielisillä alueilla. Näillä paikoilla eläminen oli alussa vaikeaa, sillä yhteistä kieltä ei ollut. Kaupassa käynti, ja peruselintarvikkeiden ostaminen, saattoi olla haastavaa kieliongelmiensa vuoksi.⁷¹

Ensimmäiset asumukset saattoivat olla hyvin alkeellisia, siirtokarjalaiset joutuivat asumaan ulkorakennuksissa, ladoissa tai navetan karjakeittiössä.⁷² Osalla ei ollut mitään muuta kuin tyhjä huone, jonne saatiin naapurista olkia pehmikkeeksi.⁷³ Osa joutui olemaan vuokralla monissa eri paikoissa, ennen kuin saivat oman paikan ja saivat alkaa

⁶⁸ SKS-KRA 2019, mm. 54.

⁶⁹ SKS-KRA 2019, 35.

⁷⁰ SKS-KRA 2019, 54.

⁷¹ SKS-KRA 2019, 20, 54.

⁷² SKS-KRA 2019, 64, 68.

⁷³ SKS-KRA 2019, 54.

rakentamaan omaa taloa.⁷⁴ Kirjoituksissa korostettiin perheiden ja sukulaisten kovaa työtä oman asuttamisen eteen. Heidän piti raivata peltoa, rakentaa ja viljellä. Kaikesta oli vielä pulaa ja eikä negatiivinen suhtautuminen helpottanut elämää.⁷⁵

Kaikesta oli pulaa ja rahaa oli todella vähän. Ruoka oli hyvin vaatimatonta. Minun oli myös osin vaikea sopeutua paikallisiin asukkaihin ja en ymmärtänyt kaikkea mitä he puhuivat. Sama oli toisinpäin. Jotenkin tunsin, että olimme kuin toisen luokan kansalaisia ja tuntui myös siltä, että karjalaisia vieroksuttiin.⁷⁶

Kotoutuminen uusille asuinpaikoille ei siis ollut helppoa. Vastaanotto ei ollut kaikilla paikkakunnilla hyvää, varsinkaan silloin, kun siirtokarjalaiset saivat maata raivatakseen. Siirtokarjalaiset saivat osakseen kateutta ennakkoluulojen lisäksi. Kateus yhdistettiin myös menestykseen, sillä sen ajateltiin kohdistuvan vielä siirtokarjalaisten jälkeläistenkin pärjäämiseen. Varsinkin toinen ja kolmas sukupolvi pohtivat sopeutuminen vaikeuksia, sillä niistä oli suvussa puhuttu. Siirtolaisuutta ei haluttu myöskään korostaa, jotta eläminen uusilla paikoilla sujuisi paremmin.⁷⁷

Monet toisen sukupolven kirjoittajat kokivat tunteneensa itsensä erilaisiksi oman taustansa vuoksi. Lapsuudessa tämä koettiin yleensä vahvemmin, koulussa ja muussakin elämässä. Tähän vaikutti myös lapsuusajan muistot esimerkiksi nimittelystä ja kiusaamisesta. Eräs kirjoittaja ei edes tiennyt kuka koulussa oli karjalainen ja kuka paikkakuntalainen. Mutta paikkakuntalaiset erottuivat siksi, että he joskus sanoivat jotain halventavaa karjalaisista. Kirjoittaja pohtikin sitä, että tällainen lasten käyttäytyminen oli johtunut kotoa saaduista malleista.⁷⁸ Jotkut lapset joutuivat kiusaamisen ja syrjinnän kohteeksi enemmänkin. Eräs kirjoitti Länsi-Suomessa vuonna 1945 syntyneen äitinsä, lapsuudesta ja koulunaloituksesta:

⁷⁴ SKS-KRA 2019, 61.

⁷⁵ SKS-KRA 2019, 64.

⁷⁶ SKS-KRA 2019, 61.

⁷⁷ SKS-KRA 2019, 10, 22, 69.

⁷⁸ SKS-KRA 2019, 46

Kun äitini aloitti koulun, paikalliset lapset asettuivat portille estämään kulun ja kielsivät häntä tulemasta sinne, koska ”et sää ole suomalainen”. Äitini oli onneksi vahva luonne ja sanoi menevänsä sinne, mihin tahtoo.⁷⁹

Lapsuudessa syrjintää tai kiusaamista ei koettu pelkästään lasten puolelta, vaan aikuisetkin syyllistyivät lasten eriarvoistamiseen. Useat kirjoittivat omista koulumuistoistaan, joissa opettaja oli suhtautunut hyvin epäluuloisesti siirtokarjalaisten lapsiin. Eräs Suomessa syntynyt siirtokarjalaisten lapsi kirjoitti omista koulumuistoistaan, kuinka opettaja oli suhtautunut halveksivasti ja negatiivisesti siirtolaiskoululaisiin. Hän myös alensi todistusarvosanoja, vaikka oppilas oli kerennyt olla koulussa vain parin viikon ajan. Toinen negatiivinen kokemus oli, kun kirjoittaja oli pyrkinyt oppikouluun. Siellä opettaja oli epäillyt, ettei siirtokarjalaisista olisi oppikouluun. Siellä opiskellessa suhtautuminen oli opettajan taholta ollut negatiivista, halventavia puheita siirtokarjalaisista oli kuulunut usein. Kirjoittaja kertoikin, että tällaiset kokemukset ovat jättäneet elinikäiset jäljet. Vaikka hän lopuksi kirjoittikin, että kokonaisuudessaan hän selvisi hyvin siirtokarjalaisen lapsena. Ainut negatiivinen kohtelu tuli opettajien puolelta, mikä ihmettytti edelleenkin.⁸⁰

Kirjoituksissa tuotiin esille juuri opettajien käytös, kuinka he eivät esimerkiksi ymmärtäneet, että kieli ja murre poikkesivat perheissä paikallisesta kielestä, eikä kirjakielen osaaminen ollut vielä samalla tasolla kuin paikallisilla lapsilla. Osassa kouluissa karjalan kielellä puhuminen jopa kiellettiin rangaistuksen uhalla, sillä se oli ”ryssän kieltä”.⁸¹ Kouluissa lapset kohtasivat muutenkin ”ryssittelyä”, mutta sitä kokivat myös aikuiset siirtokarjalaiset.

Ilmeisesti alussa on ollut nimettömiä häirintäsoittoja paikkakuntalaisilta, joissa on sanottu, että ”Menkää ryssät kotiin”.⁸²

Siirtokarjalaisten nimittely ”ryssäläiseksi” tai ”ryssäksi” oli hyvin yleistä. Aineiston kirjoituksissa oli paljon mainintoja nimittelystä ja tilanteista, mihin ne liittyivät.

⁷⁹ SKS-KRA 2019, 10.

⁸⁰ SKS-KRA 2019, 18.

⁸¹ SKSK-KRA 2019, 44, 68.

⁸² SKS-KRA 2019, 44.

Nimittelyä koettiin vielä 1970-luvullakin, vaikka siirtokarjalaisten muutosta oli kulunut jo kolmisenkymmentä vuotta. Tuolloin lapsuuttaan viettänyt kirjoittaja oli tajunnut nimittelystä karjalaisuutensa, vaikka perheessä ei asiasta ollut puhuttu mitään. Nämä kokemukset olivat vaikuttaneet vahvasti hänen myöhempäänkin elämäänsä.⁸³

Kananen pitää ”ryssittelyä” kontrollin välineenä. Nimittelyllä haluttiin osoittaa siirtokarjalaisten paikka uudessa yhteisössä, joka ei ollut samalla tasolla kuin paikallisen väestön. ”Ryssittely” osoitti siirtokarjalaisten paikan hierarkkisessa erottelussa alempiarvoiseksi. Leimaaminen sai siirtokarjalaiset näyttämään esimerkiksi sosiaalista järjestystä uhkaavilta, joten kontrolli nähtiin tarpeelliseksi. ”Ryssäläisyys” on myös selitys kielteiselle ilmiölle tai tapahtumalla. Paikallisväestö on voinut tuntea yhteisöllisen järjestyksen muuttuneen, kun paikkakunnalle on muuttanut erilaisesta taustasta tulevia ihmisiä. Paikalliset kokivat uhkaa omia tapoja, arvoja tai normeja kohtaan. Uudet asukkaat toivat suuria muutoksia paikkakunnan elämään, joten heitä pidettiin uhkana omalle yhteisölle. Kielteinen suhtautuminen siirtokarjalaisiin tiivistyi usein juuri nimittelyyn.⁸⁴ Erään kirjoittajan mukaan paikalliset kauhistelivatkin siirtokarjalaisten käytöstä. Vaikka he olivat menettäneet oman kotinsa ja sukulaisiaan sodassa, karjalaiset olivat kuitenkin iloisia ja nauravaisia. Kirjoittaja selittikin asiaa niin, että karjalaiset suhtautuivat kuolemaan ja menetyksiin osana elämää. Hekin tietenkin survivevat;

*...syvästi survivevatkin, mutta sen jälkeen he vain jatkoivat elämää niillä korteilla mitä käteen jäi.*⁸⁵

Joissakin kirjoituksissa ”ryssä” sanaa käytettiin venäläisistä, kun kirjoitettiin muun muassa siitä, kuinka venäläiset veivät kodin ja kotiseudun. Osassa perheissä tunnustettiin olevan ”ryssävihaa”, mutta usein se oli laantunut jo näihin päiviin mennessä.⁸⁶ ”Ryssää” on käytetty sisällissodasta lähtien kirosanana, jolla korostettiin suomalaisten ja venäläisten välisiä eroja.⁸⁷ Karjalaisista käytettiin myös muita nimityksiä, kuten roskaväki.⁸⁸ Ryssänimitykset loukkasivat hyvin paljon niitä kokeneita, mutta myös

⁸³ SKS-KRA 2019, 13, 14.

⁸⁴ Kananen 2010, 84–85, 88–90.

⁸⁵ SKS-KRA 2019, 69.

⁸⁶ SKS-KRA 2019, 37.

⁸⁷ Kananen 2010, 91.

⁸⁸ SKS-KRA 2019, 64.

heidän jälkeläisiään. Useat kirjottajat toivat esille, kuinka karjalaiset olivat isänmaallisia ja puolustivat isänmaataan kuten muutkin suomalaiset. Venäläiset veivät heidän kotinsa, joten yhdistäminen suomalaisten viholliseen koettiin erittäin haavoittavana.⁸⁹

Isänmaalliset arvot ovat korostuneet myös muissa tutkimuksissa. Kananen huomasi omassa tutkimuksessaan, kuinka vanhin sukupolvi, eli juuri siirtokarjalaiset korostivat esimerkkien avulla isänmaallisuuttaan ja pitivät sen arvoa korkealla. He ovat oppineet isänmaan arvon jo lapsuudessaan, jossa korostui Suomen ja Venäjän/Neuvostoliiton kontrasti. Seuraavat sukupolvet kokivat isänmaallisuuden eri tavalla, ja yhdistivät sen lähinnä omiin vanhempiin ja isovanhempiin. Isänmaallisuus vahvistui sodan aikana karjalaisten mielissä, myös lapsilla.⁹⁰ Aineistossa varsinkin toinen sukupolvi korosti isänsä isänmaallisuutta positiivisessa mielessä. Isänmaallisuuteen ei yhdistetty vihaa toisia kohtaa tai ääriajattelua, vaan kunnioitusta omaa kotimaatansa kohtaan. Karjalaisten isänmaallisuus yhdistettiin myös siihen, että he olivat kokeneet kodin ja kotiseudun menetyksen.⁹¹

Aineistossa tuli esille erilaisuuden lisäksi myös alempiarvoisuuden tuntemukset.⁹² Kananen mukaan alemmuudentunnetta kasvattivat ulkopuoliset tekijät. Siirtokarjalaisia siirrettiin useita kertoja paikoista ja nurkista toisiin, joten tuntemus puutteen alaisena olemisesta vain kasvoi. Toimeentulon epävarmuus ja turvattomuus olivat vahvasti läsnä. Tukien varassa eläminen oli usein myös häpeällistä, vaikka useimmat siirtokarjalaiset pystyivätkin elättämään itse itsensä.⁹³ Kuitenkin osa koki vielä 1970-luvulla puheita karjalaisten alempiarvoisuudesta⁹⁴ ja negatiivista suhtautumista kuului vielä vuosikymmen myöhemminkin. Yksi siirtokarjalaisten jälkeläinen oli ollut opiskelemassa 1980-luvulla, kun hän koki opiskelukaverinsa yllättävän tunteenpurkauksen:

*saivat jo lopettaa sen Karjalan itkemisen, vanhan asian. En ollut uskoa korviani, mutta vaikenin omista karjalaisuustunteistani sen jälkeen.*⁹⁵

⁸⁹ SKS-KRA 2019, mm. 30.

⁹⁰ Kananen 2010, 193, 200.

⁹¹ SKS-KRA 2019, 30.

⁹² SKS-KRA 2019, 10.

⁹³ Kananen 2010, 83.

⁹⁴ SKS-KRA 2019, 10.

⁹⁵ SKS-KRA 2019, 78.

Kirjoituksista tuli esille, että kun siirtokarjalaisten jälkeläiset kohtasivat negatiivisia asioita ja kohtelua, he usein vaikenivat omasta taustastaan. He eivät osanneet suhtautua yllättäviin tilanteisiin muuten kuin hiljaisuudella ja puhumattomuudella. Jälkikäteen he kyllä pohtivat tilanteita ja surivat itsekseen asiaa. Karjalaisten perinteiden vaaliminen tai yhteen kokoontumiset olivat aiheuttaneet myös negatiivisia puheita. Kaikki eivät ymmärtäneet, miksi siirtokarjalaiset juhlivat Karjalaa, sillä sitä ei enää ollut. Tällaisten puheiden kokija yritti selittää, kuinka tärkeää on omien juurien vaaliminen ja muistaminen.⁹⁶

1.3 Sopeutumisen käytännöt ja selviytymistarina

Sopeutumista uuteen elämäntilanteeseen on yritetty monilla eri keinoilla. Osa teki sen oman taustansa kustannuksella; karjalaisuudesta vaiettiin ja jopa uskontoa vaihdettiin. Osa sopeutui hyvin, mutta osa ei koskaan. Karjalaisuutta ei haluttu korostaa tai tuoda esille, jotta sopeutuminen valtaväestöön olisi helpompaa. Osa koki jopa paineita sulautumisesta suomalaiseen yhteisöön ja kulttuuriin. Jotkut jopa vaikenivat omasta taustastaan vuosikymmeniksi.⁹⁷

Äidin strategia Suomessa evakkoaikana oli ollut sopeutua valtakulttuuriin, tulla suomalaiseksi ja pitää uskonasiat perheen sisäisinä asioina ja vielä huomaamattomasti.⁹⁸

Varsinkin vienankarjalaisista, jotka olivat ortodokseja, osa kääntyi luterilaisiksi muutettuaan Suomeen. Ortodokseja vieroksuttiin ja jopa kiusattiin, joten monet hylkäsivät oman uskonsa sen takia. Myös muilta seuduilta saapuneita ortodokseja kääntyi ympäristön painostuksesta luterilaisiksi.⁹⁹

Uskonnon vaihtaminen oli Kanasen mukaan merkittävä asia, sillä uskonto on ollut tärkeä osa identiteettiä ja sosiaalisia suhteita, varsinkin maaseudulla. Ortodoksien

⁹⁶ SKS-KRA 2019, 80.

⁹⁷ SKS-KRA 2019, 22, 35, 59.

⁹⁸ SKS-KRA 2019, 59.

⁹⁹ SKS-KRA 2019, 58, 68.

uskonnollisten tapojen hylkääminen olikin yleinen sopeutumisen keino. Usein ortodoksisuudesta luovuttiin puolison luterilaisuuden vuoksi, joka oli varsin yleistä.¹⁰⁰ Aineistossa yksi esille tuotu asia oli juuri avioliiton myötä sopeutuminen. Heille, jotka avioituivat paikallisen kanssa, sopeutuminen oli ollut helpompaa. Kirjoittajat korostivat sitä yhtenä sopeutumisen muotona, joka sujui melkein vaivatta. Toiset näkivät helpon sopeutumisen johtuva siitä, että heidän vanhempansa olivat olleet vasta lapsia ja nuoria. Perheitä perustettiin vasta sodan jälkeen, joten uusi elämänvaihe auttoi sopeutumisessa.¹⁰¹

Kieli paljastaa helposti puhujan taustan ja alkuperän. Siirtokarjalainen saattoi puhua karjalaa tai jopa venäjää, joten uuden asuinpaikan asukkaiden oli ehkä vaikeaa tuntea heitä suomalaisiksi. Tämä johti usein siihen, että siirtokarjalaisia vieroksuttiin ja jopa nimiteltiin asian vuoksi.¹⁰² Useat kirjoittivatkin, kuinka kielen puhumisen takia heitä oli syrjitty ja kiusattu. Tämä oli vaikuttanut myös siihen, että karjalan kielellä tai murteella puhuminen oli lopetettu kokonaan. Jotkut ajattelivat myös työllistyvänsä paremmin, kun lopettavat kielen käytön.¹⁰³ Työnteko on ollut yksi tekijöistä, jolla on pyritty kompensoimaan omista juurista johtuvaa alemmuuden tunnetta. Ahkeruus ja työtovereiden arvostuksen hakeminen olivat tärkeitä tulevaisuuden rakentajia. Niinpä usein karjalaisista juurista ei kerrottu eikä murretta puhuttu.¹⁰⁴ Murteen jääminen ja unohtaminen on voinut johtua myös sen käyttämättömyydestä, sillä uudessa asuinpaikassa ei välttämättä ollut ketään, jonka kanssa sitä olisi puhunut.¹⁰⁵

Eräälle kirjoittajalle tuli yllätyksenä, että hänen äitinsä ymmärtää karjalan kieltä, mutta oli vaiennut taidostaan. Asia oli tullut esille, kun kirjoittaja oli alkanut perehtyä enemmän vienankarjalaisen isoäitinsä vaiheisiin ja sukuun.¹⁰⁶ Toisaalta kieltä on voitu käyttää myös karjalaisuuden vahvistamiseen. Useat kertoivatkin, että murretta käytettiin toisten siirtokarjalaisten kanssa. Uusilla asuinpaikoilla saattoi olla muitakin siirtokarjalaisia perheitä, joiden kanssa oltiin tekemisissä paljonkin. Myös sukulaisia tavatessa kieli muuttui sujuvasti karjalanmurteeksi tai -kieleksi.¹⁰⁷ Kieli on ollut yksi väline, jolla

¹⁰⁰ Kananen 2010, 199, 202.

¹⁰¹ SKS-KRA 2019, 40, 44, 46.

¹⁰² Kananen 2010, 89.

¹⁰³ SKS-KRA 2009, 1.

¹⁰⁴ Kananen 2010, 193.

¹⁰⁵ SKS-KRA 2019, 42, 68.

¹⁰⁶ SKS-KRA 2019, 58.

¹⁰⁷ SKS-KRA 2019, mm. 66.

uudessa asuinpaikassa on pyritty hallitsemaan erilaisuuden tunnetta. Kielellä saatettiin vahvistaa omaa identiteettiä ja kuulumista yhteisöön, sillä se oli väline, jolla erotauduttiin paikallisesta väestöstä.¹⁰⁸

Mielenkiintoista kirjoituksissa onkin ollut se, että useat siirtokarjalaisten jälkeläiset ovat alkaneet opiskella karjalan kieltä aikuisiällä tai eläkeläisinä. Kieli on koettu tärkeäksi osaksi karjalaisuutta, vaikka se ei ole ollut kaikkien elämässä edes aina läsnä. Osa on kuullut sitä lapsena, mutta ei ole itse sitä osannut tai niin paljon ymmärtänyt. Osalle kielen opiskelu on ollut myös oman identiteetin etsimistä.¹⁰⁹ Kielen merkitys tuli vahvasti esille myös nuorimpien keruuseen osallistujien kirjeissä, jotka olivat kahdenkymmenen ja kolmenkymmenen ikävuoden välillä. Heidän isovanhempansa tai osa isovanhemmista olivat joutuneet lähtemään Karjalasta, mutta he ja heidän vanhempansa olivat jo syntyneet Suomessa. Karjalaisuus koettiin vahvana, josta kertoo myös se, että osa kirjoitti karjalan kielellä tai murteella.¹¹⁰ Savolaisen mukaan murteen käyttö muisteluissa kertoo siitä, että muistelijat haluavat korostaa yhteisön erityisyyttä ja poikkeuksellisuutta suhteessa suomalaisiin.¹¹¹

Kirjoituksista huokui myös kovan työn teon asenne, sillä työnteko, raskaskin sellainen, oli elinehto siitä, että pärjättiin ja selvittiin.¹¹²

*Työ kuitenkin kelpasi kaikille paikallisille ja siinä karjalaiset olivat ahkeria.*¹¹³

Työnteko ja hyvän työn tekeminen olivat se perusta, jolle suomalaista identiteettiä rakennettiin sotien jälkeen. Ihmisen arvo myös mitattiin ahkeruudella ja uutteruudella. Kun siirtokarjalainen täytti tämän suomalaisihanteen, hän ansaitsi sillä yhteisön kunnioituksen. Uudisraivauksen ja ruumiillisen työn kulttuurinen ihanne yhdisti suomalaisia ja karjalaisia.¹¹⁴

¹⁰⁸ Kananen 2010, 207.

¹⁰⁹ SKS-KRA 2019, mm. 59.

¹¹⁰ SKS-KRA 2019, 4.

¹¹¹ Savolainen 2015, 378.

¹¹² SKS-KRA 2019, 54.

¹¹³ SKS-KRA 2019, 3.

¹¹⁴ Kananen 2010, 243–244.

Uuden asuinpaikan löytäminen oli päätepiste evakkomatkalta. Vaikka uusi paikka olikin useille vain maapala, joka täytyi raivata ja rakentaa, se tuntui vuosien epävarmuuden jälkeen onnentunteena. Kun koti saatiin rakennettua, oman työn jälki on ollut merkityksellinen. Vaikka haave omalle kotiseudulle pääsemisestä vielä eli, elämä tuntui kuitenkin vakiintuneen. Useille uusi koti saattoi olla vain korvike, sillä kotiseudulle ei enää päästy.¹¹⁵

Kanasen mukaan kodin rakentaminen ja yksityisen elämänpiirin saavuttaminen merkitsivät siirtokarjalaisille myös sitä, että he pystyivät hallitsemaan ympäriltä tulevia syytöksiä paremmin, kuin toisten majoitettavana. Loukkaukset eivät välttämättä tuntuneetkaan enää niin pahoilta, koska elämän perusasiat olivat kunnossa. Kodin ja työn kautta myös sosiaalinen arvo kasvoi. Siirtokarjalaiset halusivat tulla yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, joko ulkoisten paineiden tai sisäisten tunteiden vuoksi. Oman kodin saaminen oli myös eräänlainen hengähdystauko ulkopuolisilta vaatimuksilta. Sieltä käsin siirtokarjalaiset pystyivät alkaa rakentaa uudelleen elämäänsä.¹¹⁶

Suurin osa painottikin positiivisuutta ja siirtokarjalaisten selviytymistarinaa. Perheissä ja suvuissa oli myös paljon heitä, joilla oli pelkästään hyviä kokemuksia. Sopeutuminen oli sujunut hyvin, paikallisten kanssa oli tultu hyvin toimeen ja koko elämänpituisia ystävyysuhteitakin oli solmittu.¹¹⁷ Erään kirjoittajan mukaan myös oma suhtautuminen on ollut tärkeää, niin oman perheen kuin paikallisten asukkaiden kanssa:

Hyvien keskinäisten välien merkitys kaiken menettäneelle perheelle on arvokas. Tässä on hyvä muistaa, että siten kaikuun vastataan kuin sinne huudetaan, eli kun muuttajat ovat sopuisia ja mukautuvia, samaa kohtelua saa isäntäperheiltä.¹¹⁸

Kertomuksia hyvistä kokemuksista jaettiin ja varsinkin toinen sukupolvi, siirtokarjalaisten lapset, kertoivat hyvistä suhteista paikallisten kanssa. Osa perheistä oli ystäväystynyt myös isäntäväen kanssa, joiden luona he olivat olleet majoittuneina. Osa oli

¹¹⁵ Ilonen 2013, 99, 102.

¹¹⁶ Kananen 2010, 211–212.

¹¹⁷ SKS-KRA 2019, 36, 40, 72.

¹¹⁸ SKS-KRA 2019, 18.

kuullut myös siitä, että joissakin tietyissä kylissä kohdeltiin siirtokarjalaisia paremmin. Heidä autettiin kaikin tavoin sopeutumisessa. Eräs kirjoittikin, että heidät hyväksyttiin tasavertaisiksi suomalaisiksi paikallisten rinnalle.¹¹⁹

Karjalaisuus nähtiin myös sisäisenä voimavarana, joka auttaa selviytymisessä. Kun vanhemmat olivat selvinneet, uskottiin itsekkin selviytyvän elämän haasteista ja vaikeuksista.¹²⁰ Karjalaiset ovatkin nimenneet itse ominaisuuksia, joita heihin liittyy, ja jotka ovat auttaneet selviytymään vaikeista elämäntilanteista. Tällaisia Ilonen mukaan ovat muun muassa sitkeys, sisukkuus ja rohkeus.¹²¹ Aineiston kirjoituksissa korostettiin karjalaisten sitkeyttä ja sinnikkyyttä. Jopa sopeutuminen nähtiin karjalaisten ominaispiirteenä. Vanhempien realistinen suhtautuminen elämään nähtiin myös auttavan sopeutumisessa.¹²²

Osassa perheissä karjalaisuutta on pidetty arvossa ja siitä on puhuttu paljon. Osalle karjalaisuus on vahvuus, joka kantaa elämässä eteenpäin, samoin oman taustan tiedostaminen.¹²³ Ilonen on omassa tutkimuksessaan pohtinut karjalaisten yhteisöllisiä ja yksilöllisiä arvoja. Yksilöarvoissa on korostunut ahkeruuden ja isänmaallisuuden arvot. Ahkeruus on ollut välttämätön arvo, kodin rakentamisen ja elämän perusedellytyksien luomiseksi.¹²⁴

Karjalaiset saivat voimaa yhteisöllisyydestä. He kokivat, että paikkakunnilla, joilla oli muitakin karjalaisia, yhteisöllisyys oli tärkeä voimavara. Yhteydet muihin karjalaisiin olivat tärkeitä. Kirjoituksista huokui toisaalta vaikeat kokemukset, mutta myös positiivisuus ja elämänilo.

Uskon, että heidän sopeutumisensa paikalliseen yhteisöön sujui kohtuullisen hyvin. Toki karjalaisevakot pitivät keskenään tiiviisti yhteyksiä yllä. Se helpotti varmaan kovasti sitä menetyksen tuskaa, jota he olivat juuri kokeneet.¹²⁵

¹¹⁹ SKS-KRA 2019, 34, 46, 69.

¹²⁰ SKS-KRA 2019, 37.

¹²¹ Ilonen 2013, 193.

¹²² SKS-KRA 2019, 19, 46.

¹²³ SKS-KRA 2019, 2.

¹²⁴ Ilonen 2013, 199.

¹²⁵ SKS-KRA 2019, 41.

Näin kirjoitti toisen sukupolven karjalainen, joka pohti omien vanhempiensa sopeutumista ja tunteita. Vertaistuen merkitys on ollutkin siirtokarjalalaisille tärkeä. Keskustelu henkilöiden kanssa, jotka ovat kokeneet samoja asioita, kuten evakkouden ja uusien asuinpaikkojen arjen, ovat olleet tärkeitä. Kokemusten kertominen ja vastavuoroisuus auttavat sopeutumisessa ja kokemusten käsittelyssä. Karjalaisten selviytymisen tärkeä keino oli yhteisöllinen kokemusten jakaminen. Yhteen kokoontuminen tarjosi tilaisuuden asioiden prosessointiin.¹²⁶ Monilla paikkakunnilla perustettiin Karjalaseuroja, joissa oli erilaista toimintaa. Niissä ihmiset pääsivät tapaamaan toisiaan ja vaihtamaan ajatuksia ja kokemuksia.¹²⁷

Kananen näkee siirtokarjalaisten sopeutumisen olevan prosessi, johon ovat vaikuttaneet useat eri tekijät. Yhtenä tärkeänä tekijänä oli hyväksynnän tunne, jota karjalaiset saivat sosiaalisista suhteista ja toiminnasta. Valtion antama taloudellinen apu ja tarvittavat palvelut auttoivat asuttamisessa. Yhteistoiminta ja tunne, että kuului johonkin ryhmään, johon pystyi samaistumaan, auttoi niin paikallisella ja yhteiskunnallisella tasolla.¹²⁸

Meidän evakkojen alkumatka oli hankala. Yhteisvoimin opimme tulemaan toimeen keskenämme ja nyt on kaikki paremmin. Me karjalan evakot olemme selvinneet kekseliäisyydellämme ja ahkeruudellamme hyvään elämään.¹²⁹

Tärkeimpänä asiana sopeutumisen kertomuksissa oli, että oma perhe ja suku oli tehnyt paljon työtä sen eteen, että he olivat sopeutuneet ja selvinneet. Vain yhdessä kirjoituksessa mainittiin yhteiskunnan tuki, miten evakkojen asuttaminen hoidettiin hänen mielestään esimerkillisesti. Hänen mielestään siitä tulisi ottaa mallia myös nykyisten pakolaisongelmien ratkaisussa.¹³⁰

Mielenkiintoista olikin huomata, että kirjoituksissa kerrottiin hyvin paljon vaikeista tilanteista, mutta toisaalta korostettiin sopeutumista ja selviytymistä. Selviytymisen tarinat elivät niin vahvasti, ettei niiden myötä voinut käyttäytyä muulla tavoin. Ehkä

¹²⁶ Kananen 2010, 207.

¹²⁷ Ilonen 2013, 99.

¹²⁸ Kananen 2010, 256.

¹²⁹ SKS-KRA 2019, 54.

¹³⁰ SKS-KRA 2019, 41.

selviytymistarina toi elämään lisähaastetta, sillä ne, jotka eivät selvinneetkään, eivät sopisi yhtenäiseen karjalaiseen tarinaan.

Savolainen näkeekin, että siirtokarjalainen muistelukerronta korostaa ryhmän erityisyyttä yleisesti, mutta myös suhteessa muihin suomalaisiin. Muistelussa luodaan maailmaa, johon siirtokarjalaisten yhteisöllä on erityinen paikka.¹³¹

Toisaalta karjalaisten sopeutumisen ongelmista myös vaiettiin. Sotien jälkeen oli vallalla hyvän sopeutumisen kertomus, johon liittyi suomalaisten näkemys menneestä.¹³² Siirtokarjalaiset eivät kertoneet ongelmista uusilla asuinpaikoilla, tai väheksyivät niiden merkityksiä. Sallinen-Gimplin mukaan, siirtokarjalaisten perusturvallisuuden tunne kärsi sodan aikana niin paljon, etteivät he halunneet horjuttaa uudelleen saavutettua turvaa ja statusta uudella asuinpaikkakunnalla¹³³ Jos siirtokarjalaiset olisivat puhuneet esimerkiksi sopeutumisen vaikeuksista, sitä olisi voitu pitää kiittämättömyytenä. Halveksuntaa ei enää haluttu kokea uudelleen, sillä kertomuksia ei olisi välttämättä edes uskottu.¹³⁴ Siirtokarjalaisilla on ollut tapana antaa myös virallisissa tilanteissa myönteinen kuva sopeutumisesta. Konflikteista vaikeneminen on ollut yksi tapa luoda mielikuvaa yhtenäisestä yhteisöstä, johon kuuluvat niin paikalliset kuin siirtokarjalaisetkin. Vaikenemisen voitiin ajatella myös luovan sodan jälkeistä yhteiskunnan yhteenkuuluvuutta.¹³⁵

¹³¹ Savolainen 2015, 378.

¹³² Kananen 2010, 208.

¹³³ Sallinen-Gimpl 1994, 225.

¹³⁴ Kananen 2010, 210.

¹³⁵ Kananen 2010, 214.

2. Puhumattomuus ja juurettomuus sukupolvien taakkana

2.1. Suvuissa periytyvä surumielisyytys ja vaikenemisen ilmapiiri

Kirjoituskeruun aineistossa tuli esille, että joissakin perheissä ja suvuissa pidetään vahvasti yllä sodan ja evakkouden muistitietoa, sukuhistorian lisäksi.¹³⁶ Perheissä on kerrottu evakkotarinoita, mutta usein itse sodasta ei ole puhuttu, ainakaan lasten kuullen.¹³⁷ Joissakin perheissä sodasta puhuminen oli kokonaan kiellettyä. Yhden kirjoittajan perheessä sodasta puhuminen oli ollut kiellettyä niin kauan, kuin hänen sodassa ollut isänsä oli ollut elossa. Vasta hänen kuolemansa jälkeen, äiti oli alkanut kertoa sota-ajan tapahtumista ja kokemuksista. Toisessa perheessä puhuminen oli kiellettyä isoisän eläessä.¹³⁸ Kirjoittajissa oli paljon myös heitä, joiden perheissä ei puhuttu karjalaisuudesta tai pakkomuutosta ollenkaan.¹³⁹ Tähän saattoi olla monia syitä, ja niitä pohdittiin myös kirjoituksissa. Puhumattomuus saattoi johtua kivuliaista kokemuksista tai menetykseen liittyvästä surusta. Erään kirjoittajan mukaan karjalaisuus ei vain kiinnostanut, eivät omat juuret tai suvun historia. Joissakin perheissä pakkomuutto oli niin sanotusti neutraali aihe, evakkous tiedettiin eikä sitä salailtu, mutta ei siitä puhuttukaan.¹⁴⁰

Suvun kokemukset ovat voineet olla niin tärkeitä ja tunteikkaita, että ne ovat vahvasti myös kirjoittajien elämää ja jopa muistoja. Eräs kirjoittaja pohtiikin, että hän on kuullut mumminsa lapsuudesta niin paljon kertomuksia, joten mummin muistoista on tullut melkein hänen omiaan.¹⁴¹ Marianne Hirsch on käyttänyt *postmemory* eli jälkimuistikäsitettä, kun hän kuvaa perhemuistojen siirtymistä sukupolvilta toisille. Vaikka henkilö ei olisikaan kokenut sodanaikaisia kokemuksia, kuten kodin jättämistä, asiat voivat koskettaa häntä kuitenkin henkilökohtaisesti. Hirschin mukaan perhemuistelu voi tehdä isovanhempien kokemukset eläviksi lapsenlapsille. Traumaattiset kokemukset ja tunteet periytyvät näin sukupolvelta toiselle.¹⁴²

¹³⁶ SKS-KRA 2019, 43.

¹³⁷ SKS-KRA 2019, 46.

¹³⁸ SKS-KRA 2019, 60, 61.

¹³⁹ SKS-KRA 2019, mm. 60.

¹⁴⁰ SKS-KRA 2019, 25, 29.

¹⁴¹ SKS-KRA 2019, 65.

¹⁴² Hirsch 2008, 105–107.

Kuusisto-Arponen tarkastelee evakkoutta kulttuurisena traumana, johon liittyy liikkeelläolon kokemus. Evakkolapset ovat voineet kuvata sitä, että heidän on ollut helppo pakata omat tavaransa ja lähteä. Kulttuurinen trauma syntyy tapahtumien ketjusta ja vaatii kokijoita ja tulkitsijoita. Traumaa puretaan siten, että suvussa kerrotaan selviytymistarinoita seuraaville sukupolville. Yksilö, joka ei ole elänyt traumaattista tilannetta, voi kuitenkin tuntea olevansa osa tapahtumaketjua. Tällöin trauma siirtyy esimerkiksi sukupolvelta toiselle.¹⁴³

*”Kodin jättäminen on minulle aina ollut todellisuutta. Jo 5–6-vuotiaana tiesin, mitä ottaisin mukaan, jos joutuisin lähtemään kodistani pakomatkalle: valokuvat. Ne olivat mummulle, isälle ja tuttujemme perheille korvaamattomia aarteita.”*¹⁴⁴

Näin kirjoittaa eräs kolmannen sukupolven edustaja, joka koki isovanhempien muistelut voimakkaasti. Toinen kolmannen sukupolven osallistuja kirjoitti, että evakkoutta ei ole lapsena edes ymmärtänyt, mutta iän myötä asioita on pohtinut paljon ja ne ovat vaikuttaneet häneenkin;

*”jonkinlainen taustalla oleva surumielisyys siirtyy sukupolvelta toiselle, vaikka ei mitään ikäviä tarinoita olisi omilta vanhemmiltaan kuullutkaan”.*¹⁴⁵

Useat kirjoittajat mainitsivatkin, että sukulaisissa oli tietynlaista surumielisyyttä, varsinkin niissä, jotka muistivat sota-ajan ja evakkouden.¹⁴⁶ Suvun historiaan liittyvät traumat ja tunnetilat on opittu jo lapsena, samoin tapa, millä tavalla vaikeista asioista kerrotaan. Jos sukulaiset, jotka ovat kerronnan kohteena, elävät, kertoja voi pysyä yhteisöllisemmällä tasolla.¹⁴⁷

¹⁴³ Kuusisto-Arponen 2012, 159–160.

¹⁴⁴ SKS-KRA 2019, 51.

¹⁴⁵ SKS-KRA 2019, 30.

¹⁴⁶ SKS-KRA 2019, 61, 23.

¹⁴⁷ Latvala 2005, 51.

Evakkomatkan muistelu oli usein niin raskasta, ettei siitä edes puhuttu perheissä tai puhe siirrettiin nopeasti muihin aiheisiin. Suvun evakkotarinoita olisi kuitenkin haluttu kuulla enemmänkin. Osa myös kyseli evakosta isovanhemmiltaan, mutta nämä eivät halunneet omista kokemuksistaan puhua.¹⁴⁸ Sota-aika oli muutenkin raskasta, sillä sukulaisia ja läheisiä menetettiin, ei pelkästään kotia ja kotiseutua. Monella kuoli sukulaisia rintamalle tai pommituksissa¹⁴⁹. Kirjoittajissa oli myös niitä, jotka menettivät isänsä rintamalla, ja olivat sotaorpoja. Jotkut kirjoittajat epäilivätkin, että lapsena evakkoajan kokeneet eivät halunneet muistella vanhoja asioita, sanoivat vain unohtaneensa asiat.¹⁵⁰

Muistelussa ilmenevien erilaisten muistin paikkojen merkityksellisyys edellyttää yhteisön olemassaoloa, joka määrittää ne merkityksellisiksi. Evakkomatkakertomusten muistin paikat voivat merkityksellistyä joko yksilöllisellä tai yhteisöllisellä tasolla. Muistin ja merkitysten arvo riippuu menneisyyden tapahtumien saamista merkityksistä, joita niille on myöhemmin annettu.¹⁵¹ Tämä voi näkyä niin, että tietystä asioita voidaan ja halutaan kertoa, sillä ne koetaan olevan merkityksellisiä, joko suhteessa omaan sukuhistoriaan tai koko yhteisöä koskevaan tarinaan. Aineistossa näkyy selvästi, mitä asioita haluttiin kertoa ja mitkä koettiin tärkeiksi. Ne heijastavat juuri niitä merkityksiä, mitä esimerkiksi omassa suvussa on niille annettu.

Puhumattomuus saattoi johtua myös siitä, että omia karjalaisia juuria hävettiin. Pari kirjoittajaa totesi, että heidän äitinsä häpesi omia juuriaan ja karjalaisuuttaan.¹⁵² Toisen äiti piilotteli jopa isovanhempiensa kuvia, sillä he näyttivät liikaa ”ryssäläisiltä” eikä heistä puhuttu. Toisaalta äiti kertoi kuitenkin onnellisesta lapsuudestaan Karjalassa, ja vanhemmuuttaan kirjoitti myös ylös omia muisteluitaan. Kirjoittaja totesi kuitenkin ymmärryksensä kasvaneen äitiään kohti, sillä hän oli menettänyt paljon. Äidin perhe oli kohdannut paljon esimerkiksi ”ryssittelyä”, joten elämässä oli ollut paljon vaikeuksia pakkosiirron myötä.¹⁵³ Vastaavia kirjoituksia oli aineistossa useita, joissa kerrottiin karjalaisten kohtaamista vaikeuksista. Tällaiset asiat ovat vaikuttaneet myös siihen, miten karjalaisuudesta on perheissä puhuttu tai ei ole puhuttu.

¹⁴⁸ SKS-KRA 2019, 29, 53.

¹⁴⁹ SKS-KRA 2019, 36,42.

¹⁵⁰ SKS-KRA 2019, 44.

¹⁵¹ Savolainen 2015, 75.

¹⁵² SKS-KRA 2019, 32, 60.

¹⁵³ SKS-KRA 2019, 32.

Minua kiusattiin sekä vaatetuksesta että karjalaisesta murteestani. Jo silloin päätin, että en tulevaisuudessa karjalaisuuttani kovin helposti tuo esille.¹⁵⁴

Tämä toisen sukupolven edustaja kertoi alkaneen tuoda karjalaisuutta esille vasta eläköidyttyään.

Ihminen voi tuntea häpeää jopa omasta kohtalostaan ja omista menetyksistään. Häpeä saa ihmisen vaikenemaan ja kääntymään tunteineen itseensä. Myös paikalliset asukkaat kohdistivat siirtokarjalaisiin häpeän tunnetta, omilla teoillaan ja puheillaan. Niinpä asioista vaiettiin häpeän takia.¹⁵⁵

Ensimmäisen sukupolven edustaja kirjoitti suoraan ”karjalaisvihamielisyydestä”, jonka vuoksi hän ei itse ole pystynyt omista juuristaan ylpeästi kertomaan.

Olen niin suuri pelkuri, etten ole koskaan uskaltanut peittelemättä olla Karjalainen muualla, kun ollessani Karjalaisten joukossa. Olen katsonut minulle olevan eduksi, kun en ilmaise kuuluvani mihinkään heimoryhmään. Suomalaisilla on perimässään ikivanha heimoviha, häipykö tuo viha koskaan?¹⁵⁶

Kertoja kirjoittaakin, että muukalaisviha evakkoja kohtaan ei ole kadonnut vielä minnekään, sillä se säilyy hänen mielestään niin kauan, kun sodanaikaisella sukupolvella on muistia jäljellä. Hän myös tunnistaa sen, että ennakkoluulot luovat vihamielisyyttä. Hän pohtii myös sitä, millaista julkinen keskustelu karjalaisista oli heti sodan jälkeen ja millaista se on nykypäivänä. Nyt karjalaisia tapoja kunnioitetaan, kun sodan jälkeen niitä tuotiin harvoin esille. Hänen mukaansa puhumattomuus johtui siitä, että karjalaisia ei haluttu nostaa arvostuksessa samalle tasolle muiden kanssa.¹⁵⁷ Tämä kirjoitus huokui katkeruutta siitä, mitä karjalaiset olivat joutuneet kokemaan. Useissa kirjoituksissa

¹⁵⁴ SKS-KRA 2019, 35.

¹⁵⁵ Kananen 2010, 213.

¹⁵⁶ SKS-KRA 2019, 45.

¹⁵⁷ SKS-KRA 2019, 45.

mainittiin sukulaisten katkeruus, liittyen juuri menetettyihin koteihin ja ihmisten suhtautumiseen. Niissä muisteluissa katkeruudelle ei annettu kuitenkaan valtaa, vaan myös positiiviset asiat haluttiin tuoda esille ja korostaa niitä.

Jotkut kokivat puhumattomuuden niin, ettei kaikissa perheissä karjalaisuuden tunne ollut niin vahva, jotta asioista olisi puhuttu tai muisteltu. Eräskin kirjoittaja totesi, että muistoja olisi varmasti karjalaisten lapsilla ollut, mutta niistä ei vain haluttu puhua. Hän oli itse sodan aikana vasta lapsi, joten muistoja ei paljon ollut.¹⁵⁸ Karjalaisuus oli joissakin suvuissa niin sivuun sysätty, että sivullisetkin ihmettelivät asiaa. Yksi kirjoittaja on naimisissa henkilön kanssa, jonka vanhemmat olivat Karjalasta. Hän kertoi, että puolison lapsuudenkodissa ei puhuttu karjalaisuudesta lainkaan. Anoppi ei haikaillut Karjalaan, eikä liioin puhunutkaan asiasta. Niinpä kirjoittaja on omien sanojensa mukaan kiinnostuneempi karjalaisuudesta kuin nämä ”puolikarjalaiset” eli puolisonsa ja hänen perheensä. Hän myös harmitteli sitä, ettei hänenkään lapsensa ole asiasta kiinnostuneita. Hän on yrittänyt myös kannustaa puolisoaan mukaan erilaiseen toimintaa, mutta ilman tulosta. Hänen tekemänsä sukututkimus puolison suvusta ei myöskään herättänyt minkäänlaista kiinnostusta.¹⁵⁹ Mielenkiintoisen tästä kirjoituksesta tekee se, että kirjoitukseen osallistui henkilö, jolla ei itsellä ollut minkäänlaisia juuria karjalaisuuteen. Hän kohtasi asiat vasta hänen puolisonsa kautta, teki sukututkimusta ja yritti kannustaa myös muita puhumaan asioista.

Kuusisto-Arposen mukaan suomalaiset opetettiin tietynlaiseen hiljaisuuteen sotavuosien jälkeen. Poliittisen tilanteen ja Suomen maantieteellisen sijainnin johdosta, ihmiset eivät voineet vapaasti puhua esimerkiksi menetetyistä Karjalasta, joka koettiin vahvasti kansakunnan antamaksi uhriksi. Tämä on voinut osaltaan vaikuttaa siihen, miten asiaa on suvuissa tai yleisellä tasolla käsitelty.¹⁶⁰ Sodan jälkeinen shokki karjalaisten keskuudessa voi näyttäytyä myös tyyneytenä ja hiljaisuutena.¹⁶¹ Hiljaisuus jatkui useilla vain hyvin pitkään, eikä asioista puhuttu arjen normalisoinnin jälkeenkään.

Pelko saattoi olla myös syynä siihen, että asioista ei puhuttu. Jotkut kirjoitukset koskivat

¹⁵⁸ SKS-KRA 2019, 45.

¹⁵⁹ SKS-KRA 2019, 25.

¹⁶⁰ Kuusisto-Arponen 2012, 163.

¹⁶¹ Kananen 2010, 210.

Vienan pakolaisia, joten niistä nousi esille juuri pelkoon liittyvä puhumattomuus. Osalle se oli hyvin vaikea asia, sillä he olivat menettäneet heille kuuluvan kielen ja kulttuurin, sillä niitä ei välitetty perheessä ja suvussa eteenpäin. Asioista vaiettiin edelleen, ja esimerkiksi sukututkimus herätti huolta, sillä vanhoja asioita ei haluttu tuoda esille.¹⁶²

*Pelon ja vaikenemisen ilmapiiri muuttui jonkinlaiseksi perhe- ja sukukulttuuriksi.*¹⁶³

Vienan pakolaisuus aiheutti monissa perheissä myös perheiden ja sukujen hajoamista, joten se on ollut kaikkiaan hyvin vaikea asia. Perheissä, useamman sukupolven ajan, koettiin jopa tietynlaista alemmuudentunnetta pakolaisuudesta. Pakolaiset pelkäsivät myös palautuksia, joten syntymäpaikoista vaiettiin ja sukunimet suomalaistettiin.¹⁶⁴

Pekka Nevalaisen mukaan suhtautuminen Venäjän pakolaisiin oli moni-ilmeistä. Asenne vaihteli paikan ja ajan mukaan, ja pitkältä myös se, oliko kantaväestö ollut aiemmin venäläisten kanssa tekemisissä. Mielikuvat ja ennakkokäsitykset vaikuttivat suhtautumiseen. Heimopakolaisiin suhtautumiseen vaikutti juuri entiset yhteydet, myönteisin suhtautuminen oli rajaseuduilla, entisten kotipaikkojen läheisyydessä. Toisaalta itäkarjalaiset saivat osakseen valtavasti epäilyjä, kun kuvat ”laukkuryssistä”, partaisista miehistä ja oudosta murteesta elivät vahvasti ihmisten mielessä. Toisaalta osa suomalaisista piti auttamista velvollisuutena, sillä kyseessä oli heimopakolaiset.¹⁶⁵

Toinen Vienan karjalaisten jälkeläinen kirjoitti juurien piilottamisesta. Hän myös koki asian niin, että pakolaistaustan piilottaminen ja sukulaisten sulautuminen suomalaiseen yhteiskuntaan, jätti heidät jälkeläiset ilman historiaa. Hänen mielestään pakolaisuuden seurauksena on juuri se, että asioita jää pimentoon ja historia jää selvittämättä. Toisaalta hän ymmärtää sen, että lähtökohdat ja olosuhteet ovat olleet vaikeita, ja monista asioista on pitänyt vaieta elämän sujumisen kannalta. Hän mainitseekin, että suurin oivallus onkin ollut;

¹⁶² SKS-KRA 2019, 58.

¹⁶³ SKS-KRA 2019, 58.

¹⁶⁴ SKS-KRA 2019, 17, 58.

¹⁶⁵ Nevalainen 1999, 275, 278, 281.

kuinka pakolaisuus ei ole vain tämän päivän ilmiö vaan kautta historian sen kurimukseen on joutunut perhekuntia ja jopa kokonaisia kansoja.¹⁶⁶

Nevalaisen mukaan, myös venäjänpakolaisuus on ollut kokemus, joka on vaikuttanut läpi elämän ja yli sukupolvien. Pakolaisuus merkitsi juuri elämäntapojen muutosta, vanhat perinteet, tavat ja kieli saivat jäädä, kun tilalle tuli juurettomuuden tunne ja koti-ikävä. Juurettomuus seurasi myös pakolaisuudessa syntyneitäkin, vaikka olivatkin kansalaisoikeuksien puolesta suomalaisia. Elinkeinojen ja yhteiskunnallisen aseman muutos vaikuttivat siihen, etteivät pakolaiset tunteneet olevansa tasavertaisia kantaväestön kanssa. Pelko palautuksista eli vielä 1940-luvun loppupuolellakin, kun menneisyyden varjot iskivät tiukasti pakolaisten elämään. Niinpä monista asioista vaiettiin ja moni asia haluttiin unohtaa.¹⁶⁷ Puhumattomuus on jatkunut yhden kirjoittajan mukaan 1990- ja 2000-luvulle saakka, sillä suvun vanhempi sukupolvi on pelännyt taustan vaikuttavan esimerkiksi ammatilliseen etenemiseen. Hän pohtiikin, että pelko olisi jo turhaa, mutta hänen mielestään tilanne kuvaa hyvin sitä, millaista pelko on aikoinaan ollut ja kuinka se heijastuu vielä tähän päivään saakka.¹⁶⁸

Toisaalta jotkut tunnistivat surumielisyyden liittyvän heihin, jotka olivat kokeneet evakko- ja sota-ajan, mutta eivät kokeneet, että se olisi enää periytynyt heidän lapsilleen tai lastenlapsille.¹⁶⁹ Jotkut saattoivat tuntea surumielisyyttä siitä, että kiinnostus omaa sukhistoriaansa ja karjalaisuutta kohtaan syntyi vasta niin myöhään, että esimerkiksi isovanhemmat olivat jo kuolleet. Ei ollut enää niitä, joilta olisi voinut kysyä esimerkiksi evakkomatkaista.¹⁷⁰

Osa kirjoittajista tunsu surua omien sukulaistensa puolesta ja ehkä yllättyivätkin omista reaktioistaan, sillä tunteet saattoivat tulla hyvin voimakkaina. Suru ja haikeus ei ollut pelkästään omien sukulaisten takia, mutta myös kaikkien evakkojen puolesta. Yksi kolmannen sukupolven henkilö koki myös osan siitä surusta, jonka uskoi omien sukulaistensa kantaneen mukanaan.¹⁷¹ Tunteet tulivat pintaan juuri vuoden 2015

¹⁶⁶ SKS-KRA 2019, 38.

¹⁶⁷ Nevalainen 1999, 286–287, 291.

¹⁶⁸ SKS-KRA 2019, 58.

¹⁶⁹ SKS-KRA 2019, 23.

¹⁷⁰ SKS-KRA 2019, 29.

¹⁷¹ SKS-KRA 2019, 65.

pakolaiskriisin aikana, kun Suomeen saapui yli 30 000 turvapaikanhakijaa vuoden aikana.¹⁷² Hän käsitteli tätä asiaa, ja mietti sitä, kuinka tunteet ja evakkokertomukset tulivat vahvasti esille juuri tuolloin.¹⁷³ Toinen kirjoittaja pohti myös vuoden 2015 tapahtumia suhteessa hänen sukulaistensa kokemuksiin. Hän tunnisti sieltä hyvin paljon samankaltaisuuksia, kuten traumat, pelot, ikävä ja vihamielisyys. Hän pohti myös sitä, kuinka hän kykeni oman sukunsa nähden samaistua paremmin nykypakolaisten asemaan.¹⁷⁴

Pakolaisuutta käsitteenä pohdittiin paljon eri kirjoituksissa. Suurin osa asiaa pohtineista oli jyrkästi sitä mieltä, että evakot eivät olleet pakolaisia. He pitivät sanaa vääränä ja jopa loukkaavana, sillä heidän mielestään siirtokarjalaiset olivat suomalaisia, jotka joutuivat siirtymään oman maan sisällä. Loukkauksena pidettiin juuri sitä, että evakkoja siirtokarjalaisia verrataan nykyajan pakolaisiin. Kirjoituksista huokui jopa vihamielinen suhtautuminen siihen pakolaiskeskusteluun, jota viime vuosina on Suomessa käyty. Yksi henkilö ei halunnut edes osallistua kirjoituskeruuseen, sillä siinä käsiteltiin pakolaisuutta.¹⁷⁵

Osa kuitenkin sanoi ymmärtäneensä nykyajan pakolaisuutta paremmin, koska omat vanhemmat tai isovanhemmat olivat menettäneet kotinsa. Samaistuminen ja ymmärtäminen nostettiin kirjoituksissa esille. Yllättävää kuitenkin oli, että yksi pakkosiirron kokenut puhui itsestään pakolaisena, vaikka totesikin sen eroavan nykypäivän pakolaisuudesta.¹⁷⁶ Kielteisimminkin suhtautuneet olivat evakkojen lapsia, ja he kokivat loukkaantuneensa myös itse tästä ”nimittelystä”. Kirjoittajien motiivit voivat tulla esille juuri tällaisissa keskusteluissa. Miten ihmisten halutaan jotakin tiettyä ryhmää tai yhteisöä nimitettävän, ja millaisina nämä ryhmät halutaan nähdä. Pakolaisuudella tai pakolaisella voidaan nähdä olevan sellaisia merkityksiä, joita ei haluta yhdistettävän siirtokarjalaisiin.

Latvalan mukaan henkilöt, jotka osallistuvat kirjoituskeruisiin, osallistuvat samalla

¹⁷² Maahanmuuttovirasto, [www-sivut](http://www.sivut.fi).

¹⁷³ SKS-KRA 2019, 65.

¹⁷⁴ SKS-KRA 2019, 58.

¹⁷⁵ SKS-KRA 2019, 3.

¹⁷⁶ SKS-KRA 2019, 42.

yhteiskunnalliseen keskusteluun menneisyyden tulkinnoista.¹⁷⁷ Keruuseen osallistujat tuovat esille omia tulkintojaan ja omia mielipiteitään. Osa tuo mielipiteet vahvasti ja suoraan esille, osa hienovaraisemmin. Yhtenäistä näille kirjoituksille on kuitenkin se, että niissä pohditaan esimerkiksi pakolaisuutta omista lähtökohdista ja tästä päivästä käsin.

2.2 Juurettomuus, kodin ja kotiseudun menetys

Useissa kirjoituksissa tuli esille kirjoittajien juurettomuuden tunne. He kertovat, että he eivät kokeneet kuuluvansa oikein minnekään. Juurettomuutta tunteneet ovat siirtokarjalaisten lapsia tai lastenlapsia, toisesta ja kolmannesta sukupolvesta. Juurettomuuden lisäksi he eivät ole välttämättä edes sopeutuneet suomalaiseen kulttuuriin ja elämään.¹⁷⁸

*Olen juureton. En tunne että minulla olisi aitoa kotiseutua. Siksi päätin pysyä aloilani kun lapseni syntyvät, päätin antaa heille kotiseudun, jossa voin näyttää mitä koulua kävin, missä kallioilla leikin lapsena.*¹⁷⁹

Eräs kirjoittaja pitikin omien isovanhempiensa pakolaisuutta syynä siihen, että jälkipolvi oli kokenut syvää juurettomuutta. Kirjoittajan sisarukset ja hänen omat lapsensa olivat muuttaneet paljon, eivätkä olleet kirjoittajan mukaan löytäneet omaa paikkaansa. Hän koki vahvasti, että isovanhempien kokemukset olivat vaikuttaneet moneen sukupolveen, vaikka isovanhemmat eivät juurikaan puhuneet evakkokokemuksista. Kaipaus kuulua johonkin on ollut läsnä heidän elämässään.¹⁸⁰ Evakkoon lähteneiden osalta onkin ollut hyvin yleistä, että he ovat elämänsä aikana muuttaneet usein, jopa kymmeniä kertoja. Omaa paikkaa on voitu etsiä pitkään, eikä pysähtyminen ja asuminen tietyllä paikalla ole tuonut tunnetta siitä, että kuuluisi johonkin.¹⁸¹ Kirjoittajissa oli myös heitä, jotka pohtivat

¹⁷⁷ Latvala 2005, 13.

¹⁷⁸ SKS-KRA 2019, mm. 61.

¹⁷⁹ SKS-KRA 2019, 78.

¹⁸⁰ SKS-KRA 2019, 53.

¹⁸¹ Kuusisto-Arponen 2012, 160.

asiaa muisteluissaan; johtuiko useat muuttamiset pelkästään karjalaisuudesta, vai liittyikö siihen muutakin. Asia kuitenkin tiedostettiin ja sitä pohdittiin.¹⁸²

Osa karjalaisten jälkeläisistä on asunut ulkomailla ja eräs kirjoittaja uskookin tämänkin johtuvan juurettomuuden tunteesta tai siitä, että sopeutuminen on ollut vaikeaa seuraavillekin sukupolville.¹⁸³

*Osa lapsistamme on viettänyt suurimman osan elämää ulkomailla. Jotenkin on ollut helpompi hengittää. Paineita on ollut sopeutumisessa varmaan meilläkin. Vähän juureton olo.*¹⁸⁴

Useat kirjoittajat kokivatkin juurettomuutta sen vuoksi, ettei fyysisiä sukupaikkoja tai -taloja ollut. Suvut olivat hajonneet ympäri Suomea, eikä kiintokohtia oikein ollut, puhumattakaan muistoesineistä tai valokuvista.¹⁸⁵ Yksi toisen sukupolven kirjoittaja toteaaakin, että sukutalot ja kantatalot olisivat antaneet lisäturvaa ja johonkin kuulumisen tunnetta. Sukuhautojakaan ei ollut, vaan sukulaiset oli haudattu ympäri Suomea ja osa haudoista on luovutetun Karjalan puolella. Kirjoittaja koki jopa kateutta niitä ihmisiä kohtaan, joilla on ollut kiintokohtia, sillä hän ei kokenut olevansa mistään kotoisin, vaikka oli syntynytkin Suomessa.¹⁸⁶ Toisaalta joku koki asian niin, että kiintyminen ei ollut tärkeää, sillä paikkoja ei voi lopullisesti omistaa, tärkeämpää oli henkinen perintö, kuten sosiaaliset suhteet.¹⁸⁷ Karjalaisuus oli ennemminkin tunnetila ja juurien tunnistamista kuin jokin kiinteä paikka.¹⁸⁸

Osa on etsinyt juuriaan koko elämänsä ajan, osa paikansi ne rajan taakse Karjalaan:

Tuntui että juureni olivat siellä jossain, rajan takana, ja niitä etsin jatkuvasti. Ehkä tietty levottomuus, joka minussa on ollut nuoresta lähtien, juontaa juurensa siihen, että vanhempani olivat joutuneet lähtemään

¹⁸² SKS-KRA 2019, 46.

¹⁸³ SKS-KRA 2019, 13.

¹⁸⁴ SKS-KRA 2019, 13.

¹⁸⁵ SKS-KRA 2019, 10.

¹⁸⁶ SKS-KRA 2019, 47.

¹⁸⁷ SKS-KRA 2019, 53.

¹⁸⁸ SKS-KRA 2019, 46.

*kodistaan, menettämään kaiken, ja sitä taakkaa minäkin kannan, tiedostamattani, edelleen.*¹⁸⁹

Toisen ja kolmannen sukupolven kirjoittajat kokivatkin, että vaikka he olivat syntyneet Suomessa, heidän synnyinseutunsa paikantui kuitenkin rajan taakse Karjalaan. Osa piti Karjalaa myös kotimaanaan, vaikka siellä oli vain toisen puolen suvun juuret.¹⁹⁰

Kaipausta menetetyille kotiseuduille tuli useissa kirjoituksissa esille, sitä olivat kokeneet niin kotiseuduiltaan lähteneet kuin heidän jälkeläisensäkin. Savolaisen mukaan siirtokarjalaisten evakkomuisteluissa on ollut hyvin yleistä ”päättymättömän evakkomatkan” kuvaukset. Kertomusten merkitys ei ole ollut kuitenkaan aina negatiivinen, vaikka kertomuksissa viitataan kodittomuuteen ja ikuiseen evakkomatkiaan. Usein kuvaukset ovatkin sävyllään nostalgisia ja kaihoisia.¹⁹¹ Kaihoisuus ja nostalgisuus tulivatkin kirjoituksissa esille, mutta myös surumielisyyttä.

*Itselleni luovutetusta Karjalasta on muotoutunut eräänlainen surullinen asia.*¹⁹²

Näin asian ilmaisi kirjoittaja, jonka isoäiti oli joutunut lähtemään Karjalasta. Vaikka kirjoittajan suvussa asiaan oli suhtauduttu tyyneydellä, hän kuitenkin koki, että asia oli harmittanut ja kalvanut myös isoäitiä. Eniten kirjoittajaa harmitti, se ettei hän ollut kokenut vireän Karjalan elämää, missä hänen sukunsa oli joskus elänyt.¹⁹³ Kirjoituksissa tulikin esille kuvaukset, joissa Karjalassa vietettiin iloista ja huoletonta elämää ennen sotaa. Karjalassa asuneet kuvasivat elämää ihanaksi. Kesät olivat aina lämpimiä ja elämä oli hyvää.¹⁹⁴ Kaipuu kotiseudulle on nähtävissä monella tavalla, kuten siinä, että Karjalaa korostetaan idyllisenä ja tasapainoisena paikkana, jossa kaikki oli paremmin. Tämä on nähtävissä muistitietotutkimuksissa laajemminkin.¹⁹⁵ Yhteisöllisten kertomusten ansiosta muistitieto on pysynyt elävänä ja se on kiinnittynyt nostalgiseen menneisyyden

¹⁸⁹ SKS-KRA 2019, 82.

¹⁹⁰ SKS-KRA 2019, 14, 61.

¹⁹¹ Savolainen 2015, 128–129.

¹⁹² SKS-KRA 2019, 19.

¹⁹³ SKS-KRA 2019, 19.

¹⁹⁴ SKS-KRA 2019, mm. 39.

¹⁹⁵ Sallinen-Gimpl 1994, 220–221.

kuvaukseen ja kiinnittynyt suoraan fyysiseen Karjalaan.¹⁹⁶ Outi Fingerroos on omassa tutkimuksessaan käsitellyt Karjalaa utopiakäsitteen kautta, sillä utopia tarkoittaa ei-paikkaa, joka on haavekuvitelma ja aatteellinen ihanneyhteiskunta. Se sisältää enemmän tai vähemmän realistisia suunnitelmia luoda todellisuutta, jotta jokin poissaoleva muuttuukin läsnä olevaksi. Karjala on Fingerroosin mukaan juuri tällainen paikka, joka on kuviteltu ihanneyhteiskunta, johon ihmiset haaveilevat palaavansa.¹⁹⁷

*Alkuperäiset kotipaikat ovatkin näyttäneet puheissa ymmärrettävästi nostalgisina ja ylittämättöminä. Olen kuullut asiasta paljon kaipaavaa, mutta myös katkeraa puhetta ja kuulen sitä edelleen.*¹⁹⁸

Nostalgisen kaipauksen kohteet ovat usein sosiaalisesti rakentuneita. Kaipaus on opittu esimerkiksi suku- ja tai perhehistoria kautta. Kun on menetetty jotain arvokasta, se halutaan säilyttää ja välittää myös seuraavalle sukupolvelle. Muistellessa luodaan jotain pysyvää, jota voidaan kaivata.¹⁹⁹

*Äidilläni oli tapana kertoa meille lapsilleen omasta lapsuudenkodistaan ja sen taianomaisista maisemista. Muistoja ikään kuin periytyi minulle sisaruksilleni, mikä herätti kovasti kiinnostusta nähdä näitä vanhoja paikkoja.*²⁰⁰

Jotkut kirjoittajat jopa tunnistivat vanhempiensa ”kliseisen” muistelun Karjalasta, ja sen millaista siellä oli joskus ollut, joten osasivat suhtautua realistisesti asiaan.²⁰¹ Muistilla ja muistamisella onkin monia sosiaalisia tehtäviä, sillä muisteluissa ei kerrota välttämättä todellisuudesta vaan tuotetaan todellisuuden tulkintoja. Kun muistaminen liittyy menetettyyn paikkaan, silloin konkretisoituu juuri niistä asioista kertominen. Arvokkaat asiat halutaan säilyttää ja välittää myös seuraavalle sukupolvelle.²⁰²

Surumielisyys liittyi monilla juuri kodin menettämiseen, ja siihen, että entiselle

¹⁹⁶ Kuusisto-Arponen 2012, 163.

¹⁹⁷ Fingerroos & Savolainen 2018, 156–158.

¹⁹⁸ SKS-KRA 2019 56.

¹⁹⁹ Korkiakangas 1996, 37–38.

²⁰⁰ SKS-KRA 2019, 79.

²⁰¹ SKS-KRA 2019, 74.

²⁰² Korkiakangas 1996, 331.

kotiseudulle ei enää päästy.²⁰³ Eräs kirjoittaja pohtikin, että:

*kotiseutu on sellainen, mihin on syntynyt ja minkä kielen ensimmäisenä oppii, ja minne voi aina palata. Me vanhat karjalaiset synnyimme tiettyyn kylään, opimme siellä puhumaan, mutta läheskään kaikki eivät voi sille seudulle enää palata.*²⁰⁴

Kotiseutu-käsite on merkittävä, kun kuvataan yksilön suhdetta paikkaan, sillä yhteinen elinalue luo yhteisiä kokemuksia ja muistoja.²⁰⁵ Koti-käsitettä on määritelty kahdella eri tavalla; se voi viitata fyysiseen, tietyssä ajassa ja paikassa sijaitsevaan rakennukseen tai se voi olla ”mielen koti”, joka sisältää kokijan tunteet ja henkilökohtaiset kokemukset, mutta myös yhteisöllisen arvomaailman.²⁰⁶ Laura Huttunen on puolestaan määritellyt kodin kiintopisteeksi, josta käsin rakennetaan suhdetta maailmaan. Hän on määritellyt tämän maahanmuuttajien omaelämäkertojen perusteella. Hänen mukaansa riippuu kokijasta, korostuvatko juuri fyysiset, tunteelliset vai sosiaaliset näkökulmat kodin määrittelyssä.²⁰⁷

Koti on ollut vahva teema myös evakkolasten kirjoituksissa, jopa niin, että muistelukirjoitus on kirjoitus kodista. Savolaisen mukaan, kun koti on menetetty, kodin sanallistaminen muuttuu ja siitä tulee muistin paikka. Mennyt saa tulkinnan kerronnassa ja se paikallistetaan. Koti on menetetty ja saavuttamaton, niin ajassa kuin paikassa. Karjalaan jäänyt koti on kaksinkertaisesti poissa, sillä se on menneisyydessä ja se sijaitsee paikassa, johon ei ole enää päässyt.²⁰⁸ Yhden kirjoittajan isoäiti oli kuitenkin vahvasti kokenut, että kun hän oli palannut Karjalaan, hän oli saanut oman lapsuskotinsa takaisin.²⁰⁹

Kirjoittajat näkivät omista vanhemmistaan tai isovanhemmistaan, kuinka he ikävöivät kotiseuduilleen, ja kokivat vahvasti, että ikävä ja haikeus oli siirtynyt myös heille.

²⁰³ SKS-KRA 2019, 30.

²⁰⁴ SKS-KRA 2019, 73.

²⁰⁵ Fingerroos & Savolainen, 2018, 159.

²⁰⁶ Viikko 1998, 28.

²⁰⁷ Huttunen 2002, 328–329.

²⁰⁸ Savolainen 2015, 80.

²⁰⁹ SKS-KRA 2019, 29.

*Minulla on aina johonkin ikävä. Jäikö äidin ja mummon karjalan ikävä sisääni. Näin luulen.*²¹⁰

Sodan jälkeen syntyneet kokivat itse myös sodan ja pakkomuuton aiheuttaman ilmapiirin. Vanhempien ja isovanhempien ikävä takaisin kotiseudulle oli vahvasti läsnä. Muutenkin vaikeat olosuhteet ja sopeutuminen uusiin asuinpaikkoihin lisäsivät ikävää ja surua.²¹¹ Oli myös heitä, joille kaipausta Karjalaan ei ollut. Eräs kertoi tunteneensa lapsuudenkotinsa olevan turvallinen ja henkinen koti, eikä kaipausta Karjalaan ollut. Hän jopa ihmetteli, kuinka hänen ikäisensä sukulaislapset puhuivat ikävästä Karjalaan, aivan kuin he itse olisivat menettäneet lapsuudenkotinsa. Kirjoittaja pohtikin, että lapset eläytyivät vanhempiensa ja sukulaistensa kertomuksiin hyvin syvästi, mikä aiheutti kaipausta myös heissä.²¹²

Joidenkin kirjoittajien perheessä kaipausta tai suru eivät olleet läsnä, mutta silti osa suri kuitenkin vanhempiensa kohtaloa. Eräs kirjoittaja mainitseekin, että Karjalasta muodostui lapsuudessa täysin saavuttamaton asia.²¹³ Osalle kirjoittajista karjalaisuus oli juuri kaipuuta Karjalaan. Niin kauan kuin oli kaipuu, eli myös karjalaisuus. Kaipuu oli juuri vanhaan Karjalaan, kuten eräs kirjoittaja totesi, hänen kaipuunsa kohdistui Viipuriin. Vierailut huonokuntoisessa Viipurissa saivat surulliseksi, joten se vain syvensi kaipuuta entiseen. Hän myös käy kuvitelmissaan läpi sitä, millainen Viipuri olisi nyt, jos se olisi suomalaisten hallussa. Kuvitelmat lapsuuden ajan Viipurista, iloisine ihmisineen ja elämänvilskeenä, kulkevat myös vahvasti mukana.²¹⁴

Kirjoittajat ovat huomanneet myös sen, että usein pakkomuuton kokeneet sukulaiset ovat lopulta valikoineet asuinpaikoiksi sellaisia, mitkä ovat muistuttaneet menetettyä kotiseutua. Tämän he ovat voineet huomata, kun ovat itse matkustaneet menetetyille alueille.²¹⁵ Siirtokarjalaiset ovatkin käyneet vanhoilla kotiseuduillaan 1990-luvulta lähtien, Neuvostoliiton romahdettua. Ryhmämatkoja tehtiin usein suku-, kylä- ja pitäjäkunnittain.²¹⁶ Matkat ovat olleet suosittuja myös kirjoittajien suvuissa, kotiseuduilla

²¹⁰ SKS-KRA 2019, 32.

²¹¹ SKS-KRA 2019, 61.

²¹² SKS-KRA 2019, 46.

²¹³ SKS-KRA 2019, 46.

²¹⁴ SKS-KRA 2019, 42.

²¹⁵ SKS-KRA 2019, 53.

²¹⁶ Fingerroos & Savolainen 2018, 158.

oli käyty useitakin kertoja. Matkat ovat voineet olla hyvin vaikuttavia ja nostaneet pintaan monenlaisia tunteita. Surumielisyyys ja tuska ovat olleet usein läsnä, mutta myös katkeruutta on tunnettu.²¹⁷ Osa on jopa kieltäytynyt lähtemästä, sillä he halusivat säilyttää vanhat muistikuvansa²¹⁸. Monelle palaaminen olisi ollut ehkä liian tuskallista, toisaalta osa oli halunnut jättää vanhan taakseen ja unohtaa.

Kotiseutumatkat ovat pitäneet sisällään toistuvia elementtejä, joissa kaipuu on pyritty tekemään näkyväksi. Vanhoille kotiseuduille on pystytetty esimerkiksi muistomerkkejä, joiden luona aina vierailaan. Hautausmaat ovat myös paikkoja, joihin pysähdytään ja lasketaan seppeleitä ja kukkia. Tällaisten kollektiivisten käytäntöjen kautta kaikki matkalla osallistujat ovat hetken osana karjalaista mielenmaisemaa. Käytännöt ovatkin moniaistillisia ja kehollisia.²¹⁹ Erään kirjoittajan mukaan hänen matkansa olikin ravisuttanut häntä itseään, sillä hän huomasi, että rajan takana oleva menetetty kotiseutu on myös hänen omaa mielenmaisemaansa.²²⁰ Varsinkin toisen sukupolven kirjoittajille matkat ovat vahvistaneet heidän omaa karjalaisuuttaan.²²¹

Kotiseudulleen palanneet ovat kutsuneet matkojaan usein pyhiinvaelluksiksi, sillä Karjala on kuvattu idylliseksi, ”pyhäksi maaksi”. Kotiseudulleen palanneet ovat kokeneet sen maailmana, joka poikkeaa heidän arkimaailmastaan. Kuvaukset Karjalasta ovat toisia ulottuvuuksia, menneisyyden paratiiseja, jotka tulevat esille lapsuuden muistoista ja yhdistyvät siellä vierailuun. Stereotyyppinen idyllisyys ei kuitenkaan vähennä muistojen merkittävyyttä muistelijoille. Ne eivät ole vääristyneitä muistoja, vaan muistinpaikkoja, jotka kietovat yhteen henkilökohtaiset ja kulttuuriset merkitykset. Menneisyyden kuvauksilla ja muistoilla hahmotetaan ja arvotetaan nykyisyyttä, suhteessa menneeseen.²²²

Muistaminen ja materiaalisuus yhdistyvät myös kotiseutumatkoilla yhteen, sillä muistoesineet ovat tärkeä osa muistamista. Materiaalisuus antaakin kertojan muistoille uskottavuutta. Usein matkoilta kerätäänkin mukaan esimerkiksi kiviä ja hiekkaa.²²³

²¹⁷ SKS-KRA 2019, 60, 62.

²¹⁸ SKS-KRA 2019, 68, 74.

²¹⁹ Kojonen-Kuusipuro & Kuusisto-Arponen 2017, 6.

²²⁰ SKS-KRA 2019, 53.

²²¹ SKS-KRA 2019, mm. 60.

²²² Fingerroos & Savolainen 2018, 159.

²²³ Kojonen-Kuusipuro & Kuusisto-Arponen 2017, 7.

Kirjoituskeruun kirjoittajatkin kertoivat, että kotiseudulle matkaajat olivatkin keränneet esimerkiksi kiviä entisiltä kotipaikoiltaan, tai hiekkaa, jonka he olivat vieneet omaistensa haudoille Suomen puolelle. Tällaisesta tilanteesta kertoi yksi keruun nuoremmista osallistujista, joka piti kuulemaansa tarinaa kauniina. Hän kertoi, että iäkäs henkilö oli kerännyt kotipihansa multaa viedäkseen sen äitinsä haudalle. Näin ollen hänen äitinsä lepäisi ikään kuin kotikylänsä mullissa, vaikka koti olikin jäänyt kauas rajan taakse.²²⁴

Toisaalta osa kirjoittajista on matkoillaan nähnyt myös negatiivisen puolen; alkeellisuuden, hajotetut ja ränsistyneet talot. He eivät kokeneet kuuluvansa sinne millään tavalla, eivätkä uskoneet matkustavansa sinne enää uudelleen.²²⁵ Eräs kirjoitti omasta äidistään, joka oli vierailut vanhalla kotiseudullaan. Äiti oli löytänyt oman kotipihansa ja tuumannut, ettei halunnut Karjalaa taikaisin.²²⁶ Useissa kirjoituksissa nousikin esille, että vaikka kotiseutumatkoja tehtiinkin, Karjalan jääminen rajan taakse myös hyväksyttiin. Sukulaiset näkivät hyvin erilaisen paikan, kuin heidän muistojensa kotiseudun, mutta silti matkat olivat olleet tärkeitä ja niitä tehtiin usein. Joissakin toisen sukupolven karjalaisten kirjoituksissa tuli esille kuitenkin pettymys ja suru, kun Karjala olikin erilainen kuin sukulaisten kertomuksissa tai omissa muistoissa.²²⁷

Menetetyistä Karjalasta haaveileminen on voinut luoda jälkipolvissa kuulumattomuuden tunnetta, mutta ihannoitu Karjala ei olekaan enää seuraavien sukupolvien mielenmaisena.²²⁸

*Enää emme haikaile rajantakaiseen Karjalaan, kuten isovanhempiemme sukupolvi. Varsinkin, kun olemme siellä vierailleet, olemme havainneet miten Suomen puolella asiat ovat hyvin.*²²⁹

Joistakin kirjoituksista tuli esille, ettei menetetyllä Karjalalla ollut enää merkitystä kirjoittajille tai varsinkaan sinne meneminen ei kiinnostanut.²³⁰ Kuusisto-Arponen mielestä kaipuun kohde ei enää olekaan fyysinen Karjala, vaan kaipuun kohde voi

²²⁴ SKS-KRA 2019, 43.

²²⁵ SKS-KRA 2019, 56.

²²⁶ SKS-KRA 2019, 32.

²²⁷ SKS-KRA 2019, 46, 51.

²²⁸ Kuusisto-Arponen 2012, 164.

²²⁹ SKS-KRA 2019, 79.

²³⁰ SKS-KRA 2019, mm. 74.

muuttua. Kaipuu voi olla ajatus siitä, että luopuu jostakin merkityksellisestä paikasta.²³¹ Jotkut kirjoittivatkin siitä, että kaipuuta vanhoille kotiseuduille ei ollut. Ainakaan sukulaiset, isovanhemmat tai vanhemmat eivät sitä näyttäneet. Joillakin perheillä oli ollut vaikea elämäntilanne jo Karjalassa, elämä oli köyhää, joten siihen elämäntilanteeseen ei kaivattu takaisin.²³²

Karjala-muistelussa yhdistyvät useat keronnalliset kehykset, jotka voidaan eritellä: kansallisiksi, yhteisöllisiksi ja kehollisiksi. Kansallisessa kertomuksessa tuodaan esille Suomen valtion uhraus menetetyistä Karjalasta. Tähän liittyvät geopolittiset haasteet ja keskustelut Karjalan palautuksesta.²³³ Savolainen puolestaan näkee ihanteelliset Karjalakuvaukset vastakertomuksena suomalaisten yhteiselle uhraukselle. Karjalalaisten puhe idyllisestä Karjalasta korostaa heidän antamaansa uhria, joka oli suurempi kuin suomalaisten uhri. Karjalaiset korostavat entisen kotiseutunsa erityislaatuisuutta suhteessa nykyiseen. Karjalaisilla oli paratiisi, jonka he menettivät Suomen vuoksi, kun taas suomalaisilla oli siihen verrattuna huonompi maa, jossa karjalaiset joutuivat sodan jälkeen asumaan.²³⁴ Yhteisöllisessä kertomuksessa korostetaan selviytymistä, joka on karjalaisten oma joukkoselviytymistarina. Varsinkin sodan jälkeen sillä oli tärkeä merkitys karjalaisten sopeutumisessa. Yhteisön sisällä muistelu liittyi vahvasti menetetyin kaipuuseen, mutta se on viime aikoina muuttunut. Muistelussa on keskitytty pakkosiirron aiheuttaman tunnemuistojen siirtämiseen seuraaville sukupolville. Kehollisuus on aina ollut läsnä muistelussa, vaikkei se edellytäkään aktiivista tietoisuutta. Näiden kokemusten kautta jokainen muistelija voi muistella eri tavoin Karjalaa, joka myös näyttäytyy erilaisena. Esimerkiksi eri sukupolvien kokemukset voivat olla erilaisia samoilta paikoilta. Niinpä matkat rajan taakse Karjalaan voidaan kokea hyvin eri tavalla.²³⁵

²³¹ Kuusisto-Arponen 2012, 164.

²³² SKS-KRA 2019, 65.

²³³ Kuusisto-Arponen 2008, 175–178.

²³⁴ Savolainen 2015, 379.

²³⁵ Kuusisto-Arponen 2008, 175–178.

Loppulause

Sota jättää aina pitkäkestoiset jäljet ihmisiin ja ympäristöön. Suomessa koettiin toisen maailmansodan jälkeen suuria muutoksia, kun pakkoluovutetut alueet täytyi tyhjentää ihmisistä ja löytää heille uusi koti. Pakkosiirto oli mittava Suomen kokoiselle valtiolle, kun yli 400 000 ihmistä siirrettiin uusille asuinpaikoille. Suurin osa siirretyistä oli Karjalan alueelta. Pakkomuutto ja siihen liittyvät kokemukset ovat edelleen ajankohtaisia, sillä pakkomuutto jätti ihmisiin syvät jäljet, jotka periytyivät sukupolvelta toiselle. Ajankohtaisuudesta kertoo myös kirjoituskeruu Karjalaisuus 2000-luvulla, joka toteutettiin vuonna 2019, ja johon tuli yli 80 muistelukirjoitusta. Tässä tutkielmassa on analysoitu näissä kirjoituksissa kuvattujen pakkomuuttojen ylisukupolvista luonnetta ja merkitystä.

Metodisesti tutkimuksessani on kyse muistitietotutkimuksesta, jossa muistelijoiden omat näkökulmat tuodaan esille historian tulkinnoissa. Muistitietotutkimus on tutkimusmenetelmänä tällaiseen tutkielmaan sopiva, sillä tarkastelen ruohonjuuritason, tavallisten ihmisten, kokemuksia. Kirjoituskeruussa kaikki ovat saaneet käyttää oman puheenvuoronsa ja kertoa itselleen merkityksellisiä kokemuksia ja kertomuksia. Nämä kokemukset tuovat uutta näkökulmaa menneisyyteen, kuten siihen, millä tavalla näemme esimerkiksi sota-ajan tai pakkomuuton. Pakkomuutto ei ole persoonaton käsite, vaan siihen sisältyvät myös ihmisten tunteet ja kokemukset. Muistelussa ihmiset myös rakentavat yhteyttä menneisyyden ja nykyisyyden välille, omaan ja ympärillä olevaan elämään. Koetut tunteet vaikuttavat myös tähän päivään ja siihen, millä tavalla esimerkiksi yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistutaan. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, miten pakolaisuudesta kirjoitettiin. Osa samaistui nykypäivän pakolaisiin ja osasi suhtautua heihin ymmärtäväisemmin, osa piti siirtokarjalaisten rinnastusta pakolaisiin loukkaavana. Tähän voi liittyä se, millä tavalla jokin yhteisö tai ryhmä nähdään tai halutaan nähdä. Kirjoittajien motiivit voivat liittyä myös siihen, millaisia merkityksiä asioille halutaan antaa, esimerkiksi millaisena siirtokarjalaiset yhteisönä tulisi nähdä ja millainen heidän paikkansa on Suomen historiassa.

Tutkielmani aineisto on verrattain tuore ja tuo uutta näkökulmaa pakkomuuton tutkimukseen. Aineisto eroaa aikaisemmista tutkimuksista siinä, että monta eri sukupolvea pääsi ääneen. Aikaisemmissa tutkimuksissa on usein käsitelty juuri

siirtokarjalaisten kokemuksia, ja tässäkin aineistossa nousivat samat teemat esille, mutta nyt myös useamman sukupolven kertomana. Tarinat, joita vielä 2000-luvullakin suvuissa kerrotaan, liittyivät esimerkiksi pakkomuuton vaikeuksiin, menetetyn kodin ja kotiseudun kaipuuseen. Vaikka vaikeuksista kirjoitettiin, yhtenäistä kirjoituksissa oli myös se, että useat muistelijat korostivat perheen ja suvun selviytymistä.

Huomionarvoista on, että vaikeat kokemukset ovat periytyneet seuraaville sukupolville. Sukulaisten tarinat ja muistot voivat olla niin voimakkaita, että ne koetaan aivan kuin omiksi muistoiksi tai tunteet voivat olla niin voimakkaita, että niitä voidaan tuntea yhä tänäkin päivänä. Tällaisia olivat esimerkiksi kaipuun ja juurettomuuden tunteet. Kirjoittajat pohtivat myös itse näitä tunteita, ja niiden yhteyttä suvun pakkomuuton kokemuksiin. Surukin periytyi sukupolvelta toiselle, sillä kirjoittajat tunsivat surua oman perheen ja suvun kohtalosta, mutta myös omasta elämästään. Kirjoittajat kokivat olevansa osa sitä surullista tarinaa, jota suvussa oli kerrottu.

Merkittävää on myös se, mitä on voinut jäädä kertomatta. Joissakin suvuissa on periytynyt myös puhumattomuuden kulttuuri, asioista on vaiettu ja paljon on jätetty kertomatta. Puhumattomuuteen ovat voineet vaikuttaa muun muassa häpeä, pelko ja vaikeat kokemukset. Aika vaikuttaa myös siihen, mistä asioita voidaan puhua ja mitä asioita voidaan käsitellä. Se mikä on jäänyt kertomatta, on voinut olla tämän puhumattomuuden vaikutusta. Huomioitavaa on myös, että kertomatta voivat jäädä yksinkertaisesti ne asiat, joita ei pidettä kertomisen arvoisena.

Karjalaisten selviytyminen on ollut vahva ja yhtenäinen tarina, jota on eri yhteyksissä korostettu. Tämä tarina ei välttämättä ole kuitenkaan sopinut kaikkien muistoihin. Unohduksissa ovat voineet olla ne, jotka eivät välttämättä selvinneetkään hyvin. Tässä aineistossa nousivat nekin äänet, jotka kertoivat erilaista tarinaa. Kaikki eivät olleet sinnikkäitä, vaan kokivat alemmuuden ja huonommuuden tunnetta. Osa tunsu katkeruutta, omasta ja sukunsa kohtalosta. Nämä olivat niitä kielteisiä tunteita, joita ei välttämättä aina voitu tuoda esiin.

Toisen maailmansodan aikainen pakkomuutto koskettaa suurta ihmisjoukkoa vielä tänäkin päivänä. Ylisukupolvinen muistelu ja tarinoiden eteenpäin kertominen on ollut monelle perheelle ja suvulle tärkeä tapa käsitellä vaikeita kokemuksia ja tunteita. Tutkielmani nosti esille nämä suvuissa siirtyneet muistot ja tunteet, joita jokainen

sukupolvi pohti ja käsitteli omalla tavallaan. Jokainen muisto oli myös tärkeä sen kertojalle, mutta myös kuulijalle. Jokainen muisto oli myös merkityksellinen.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Painamattomat lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (SKS-KRA)

Karjalaisuus 2000-luvulla, muistitietokeruu 1.12.2018-30.6.2019.

Elektroniset lähteet

”Vuonna 2015 myönnettiin hieman yli 20 000 oleskelulupaa, uusia Suomen kansalaisia reilut 8 000”, Maahanmuuttovirasto, <https://migri.fi/-/vuonna-2015-myonnettiin-hieman-yli-20-000-oleskelulupaa-uusia-suomen-kansalaisia-reilut-8-000>, (luettu 20.4.2021).

Yleissopimus, https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2, (luettu 8.12.2020).

Tutkimuskirjallisuus

Fingerroos & Haanpää 2006, ”Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä”, *Muistitietotutkimus*, 25–48, toim. Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fingerroos & Savolainen 2018, ”Luovutetun Karjalan yllirajainen muisti”, *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani, Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*, 149–166, toim. Pirkko Kanervo & Terhi Kivistö & Olli Kleemola, Siirtolaisinstituutti.

Ilonen Anneli 2013, *Rajan lapset, Identiteettityö Kannaksen evakkojen sukupolvissa*, Lapin yliopisto.

- Hirsch Marianne 2008, ”The Generation of Postmemory”, *Poetics Today*, 29(1), 103–128. Columbia University.
- Hynninen Anna 2011, ”Elämää kerroksittain”, *Tekstien rajoilla, Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*, 259–295, toimittaja Lakomäki & Latvala & Laurén, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hyyry Katja 2011, *Meistä jäi jälki, Miten Vienen pakolaiset etsivät paikkaansa, kertoivat kokemastaan ja tulivat kuulluiksi 1900-luvun Suomessa*. Lapin yliopisto.
- Kalela Jorma 2006, ”Muistitiedon näkökulma historiaan”, *Muistitietotutkimus*, 67–92, toimittaja Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kananen Heli 2010, *Kontrolloitu sopeutuminen, Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946–1959)*, Jyväskylän yliopisto.
- Kanervo Pirkko & Kivistö Terhi & Kleemola Olli 2018, ”Evakoita vai pakolaisia?”, *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani, Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*, 7–28, toim. Pirkko Kanervo & Terhi Kivistö & Olli Kleemola, Siirtolaisinstituutti.
- Kojonen-Kuusipuro Kristiina & Kuusisto-Arponen Anna-Kaisa 2017, ”Muistelun monet muodot – kertomus, kehollisuus ja hiljaisuus paikan tietämisen tapoina” *Elore* 24(1) <https://doi.org/10.30666/elore.79278>, (luettu 29.3.2021)
- Korkiakangas Pirjo 1996, *Muistoista rakentuva lapsuus*, Kansatieteellinen arkisto.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa 2008a: Identiteettipoliittista rajankäyntiä: muistot evakko- ja sotalasten paikkatunteen rakentajina. – *Terra* 120(3): 169–182.
- Kuusisto-Arponen Anna-Kaisa, 2012 ”Takaisin evakkotielle”, *Takaisin Karjalaan*, 157–175, toimittaja Fingerroos & Häyrynen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Latvala Pauliina 2005, *Katse menneisyyteen, Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lyytinen Eveliina 2016, ”Pakkomuutto haasteena ja mahdollisuutena, globaaleja ja kansallisia suojelumalleja etsimässä”, *Maassamuutto ja siirtolaisuus*

kehityksen moottoreina? IX Muuttoliikesymposium 2015, 73–88, toim. Heikkilä & Martikainen, Siirtolaisinstituutti. <https://docplayer.fi/60976852-Maassamuutto-ja-siirtolaisuus-kehityksen-moottoreina.html>, (luettu 6.4.2021).

Lyytinen Eveliina 2019, *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*, Siirtolaisinstituutti, <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-02-isbn-978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku-ja-pakolaisuus-suomessa.pdf>, (luettu 6.4.2021).

Manheim Karl 1952, ”The problem of Generations”. *Essays on the Sociology of Knowledge*. 276–320, Routledge & Kegan Paul.

Nevalainen Pekka 1999, *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä, Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Neuvonen-Seppänen Hellä 2020, *Menetetyn Karjalan valot ja varjot*, Itä-Suomen yliopisto.

Oksanen Atte 2010, ”Evakkolasten kadotettu koti”, *Sodan kasvattamat*, toimittaja Näre & Kirves & Siltala, WSOY.

Portelli Alessandro 2006, ”Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?”, *Muistitietotutkimus*, 49–64, toim. Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pöysä Jyrki 2006, ”Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa”, *Muistitietotutkimus*, 221–244, toim. Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pöysä Jyrki 2015, *Lähiluvun tieto, näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Raninen-Siiskonen Tarja 1999, *Vieraana omalla maalla*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Riutamaa Eeva 2016, *Maan korvessa kulkevi, Evakkolasten kasvukokemusten tunnemuisto ja hyvinvointi*, Turun yliopisto.

- Sallinen-Gimpl Pirkko 1994, *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*, Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Sallinen-Gimpl Pirkko 2005, ”Kokemustieto täydentää historiaa”, *Evakkolapset*, 11–34, toim. Kuorsalo & Saloranta, Ajatus Kirjat.
- Sallinen-Gimpl Pirkko 2006, ”Turvaan sodan jaloista evakuoinnit 1939–1944”, *Evakkotie*, 11–29, toimittaja Kuorsalo & Saloranta, Ajatus kirjat.
- Savolainen Ulla 2015, *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka, Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*, Suomen Kansatietouden Tutkijain Seura.
- Tepora Tuomas 2018, ”Itsekkäät evakot ja ahneet isännät – talvisodan evakuoinnin kokemushistoriaa”, *Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani, Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä*, 52–72, Siirtolaisinstituutti.
- Waris Heikki 1952, *Siirtoväen sopeutuminen, Tutkimus Suomen karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta*, Yhteiskunnallisen korkeakoulujen julkaisuja IV.

Liitteet

Liite 1. Keruukysymykset

Muistitietokeruu 1.12.2018–30.6.2019

Mikä on karjalaisten omakuva 2000-luvulla? Ovatko karjalaiset yhä yhteisöllisiä? Millaista on kaupunkikarjalaisuus? Miten siirtolaisuuden, pakolaisuuden ja evakkouden kokemukset vaikuttavat karjalaisuudessa – vai vaikuttavatko?

Kerro vapaasti omasta sekä perheesi ja yhteisösi karjalaisuudesta. Voit käyttää apuna esimerkiksi seuraavia aihepiirejä:

Perhetausta

- Oletko karjalainen?
- Ketkä vanhemmistasi tai isovanhemmistasi ovat karjalaisia? Miltä nykyisen Suomen Karjalan, luovutettujen alueiden tai Karjalan tasavallan paikkakunnalta he ovat kotoisin?
- Onko suvussasi puhuttu karjalan kieltä tai murretta? Ketkä sitä puhuivat?
- Miten karjalaisuus näkyy sinun ja sukusi arjessa ja juhlissa?
- Mitä karjalaisesta kulttuurista on jäänyt perhepiirissä elämään? Mitä on unohdettu?

Pakolaisuus, siirtolaisuus ja evakkous

- Kerro oma tai sukusi tarina. Onko perheesi siirtynyt Suomeen Venäjän puolelta tai sodan jälkeen luovutetuilta alueilta, tai Venäjän Karjalaan Suomesta? Millaisia vaiheita kotoutumisessa oli? Esiintyikö torjuntaa valtaväestön puolelta? Millaista se oli? Miten pitkään sitä jatkui?
- Mitä pakolaisuus/siirtolaisuus on merkinnyt perheessäsi? Miten asiasta on kerrottu ja puhuttu?
- Millä tavalla yhteyksiä entisiin kotipaikkoihin on pidetty yllä?
- Mitä pakolaisuus merkitsee sinulle tänä päivänä?

Nykykarjalaisuus ja nuoret kaupunkikarjalaiset

- Miten luonnehdit nykykarjalaisuutta?
- Millaista on mielestäsi kaupunkikarjalaisuus? Poikkeavatko kaupunkikarjalaiset muusta väestöstä?
- Miten karjalaisuus näkyy nuorten kaupunkikarjalaisten kulttuurissa? Miten nuorten toiminta poikkeaa varttuneemman väen karjalaisuudesta?
- Mitä toimintatapoja sinun kaupunkikarjalaisuuteesi kuuluu?

Yhdistystoiminta, yhteisöllisyys

- Mihin karjalaisiin järjestöihin tai yhdistyksiin kuulut? Miten, minkä ikäisenä ja miksi liityit järjestön jäseneksi?
- Miten usein olet osallistunut Karjalan Liiton kesäpäiville? Millainen merkitys kesäpäivillä on mielestäsi karjalaisille?

Mitä karjalaisuus sinulle merkitsee? Millaisena näet karjalaisuuden tulevaisuudessa?